

Innst. 412 S

(2015–2016)

Innstilling til Stortinget fra næringskomiteen

Prop. 133 S (2015–2016)

Innstilling fra næringskomiteen om Endringer i statsbudsjettet 2016 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2016 m.m.)

Til Stortinget

1. Sammendrag

1.1 Innledning og gjennomføring av forhandlingene

Regjeringen legger med dette fram en proposisjon om jordbruksavtalen for 2016–2017, inngått mellom staten og Norges Bondelag 15. mai, etter at Norsk Bonde- og Småbrukarlag brøt forhandlingene.

Jordbruksoppgjøret i 2016 gjelder bevilgninger over kap. 1150 for kalenderåret 2017 og omdisponeringer innenfor vedtatt budsjett for 2016. Videre omfatter oppgjøret målpriser for perioden 1. juli 2016 til 30. juni 2017 og enkelte andre bestemmelser.

Det mest sentrale politiske grunnlaget for forhandlingene er regjeringens politiske plattform, Stortingets behandling av kap. 1150 og 4150 Til gjennomføring av jordbruksavtalen m.m. i Innst. 285 S (2013–2014), Innst. 385 S (2014–2015) og avtalen mellom regjeringspartiene og samarbeidspartiene av 28. mai 2014.

Gjennomføringen av forhandlingene

Jordbrukets krav ble lagt fram 25. april. Statens tilbud ble lagt fram 4. mai. Den 6. mai meddelte jordbruket at de ville gå i forhandlinger.

I plenumsmøte 12. mai 2016 la Statens forhandlingsutvalg fram et arbeidsdokument om utsettelse av løsdriftskravet fra 2024 til 2034, som en del av en forhandlingsløsning. I plenumsmøte 14. mai kl.

22.15 meddelte Norsk Bonde- og Småbrukarlag at de valgte å bryte forhandlingene. Det ble overlevert en ensidig dagsprotokoll, jf. vedlegg 3 i proposisjonen. I plenumsmøte 15. mai konstaterte statens forhandlingsleder at det var inngått jordbruksavtale mellom staten og Norges Bondelag, og sluttprotokollen ble underskrevet. Protokollen følger proposisjonen som vedlegg 1.

Jordbrukets forhandlingsutvalg viste i sitt krav til Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret 2015 (Innst. 385 S (2015–2016)) og regjeringsplattformen. Jordbruket krevde en gjennomsnittlig netto inntektsøkning på 20 800 kroner per årsverk. Inntektskravet var bygget opp med grunnlag i lik kronemessig inntektsvekst som andre grupper i samfunnet (prognose på 12 700 kroner per årsverk for 2017), inndekning av kostnadsveksten på driftskostnader, kapitalslit og leasing og rente på lånt kapital fra 2016 til 2017, i tillegg til en heving av inntektsnivået på 8 100 kroner per årsverk for å redusere inntektsforskjellen til andre grupper og stimulere til rekruttering.

Med de forutsetninger som var lagt til grunn, hadde kravet en ramme på 860 mill. kroner. Kravet var finansiert med 193 mill. kroner i økte målpriser, en økning i bevilgningene over kap. 1150 på 577 mill. kroner, 56 mill. kroner i ledige midler på avtalen og 34 mill. kroner i økt verdi av jordbruksfra-draget.

Jordbruket la stor vekt på at inntektsgapet til andre grupper må reduseres og at budsjettmidler må økes og målrettes mot små og mellomstore bruk gjennom styrking av strukturen i flere av tilskuddene. Videre la jordbruket vekt på at kornøkonomien måtte styrkes, storfekjøttproduksjonen økes og at landbruket må settes i bedre stand både til å redusere klimautslipp fra matproduksjonen, tilpasse matproduksjonen til en ny klimavirkelighet og øke karbon-

bindingen. Samtidig må markedsmulighetene sikres og utnyttes.

Statens forhandlingsutvalg la fram tilbud om en inntektsvekst på 1 1/2 pst. fra 2016, før oppgjør, til 2017, etter en inntektsvekst på 15,2 pst. fra 2014 til 2016. Prognosen for andre grupper i samme periode er 2 1/2 pst. per år ifølge SSB. Med prognosene som var lagt til grunn for produktivitetsvekst og prisutvikling på områder utenfor avtalen, hadde tilbudet en ramme på 90 mill. kroner. Det ble foreslått målprisøkninger tilsvarende 125 mill. kroner, reduksjon i bevilgningen over kap. 1150 på 70 mill. kroner, 56 mill. kroner i ledige midler på avtalen og 21 mill. kroner i redusert verdi i jordbruksfradraget.

Statens tilbud prioriterte økt produksjon der det er markedsmuligheter, økt kvalitet, bedre utnyttelse av norske gras- og utmarksressurser gjennom økt tilskudd for korn og redusert insentiv til å produsere gras i kornområdene og økt satsing på investerings tiltak for å møte behovet for investeringer i driftsapparat og jord. I tillegg prioriterte tilbudet klimaområdet innen forskning, utredning og rådgivning.

1.2 Utviklingen i jordbruket

Norsk landbruk består av om lag 180 000 landbrukseiendommer og om lag 42 000 jordbruksbedrifter. Utviklingen for gårdsbruk med ganske like muligheter vil variere. Dette skyldes at bøndene, som private næringsdrivende, og deres familier treffer sine valg ut fra en helhetlig vurdering av hvilke muligheter landbruket gir, og hvilke andre muligheter den enkelte gårdbruker har for disponering av kompetanse, tid og økonomiske ressurser. Landbrukspolitikken må til enhver tid ta hensyn til kostnader og konkurransekraft, både for jordbruket og matindustrien. Alle ledd i verdikjeden er viktige for å oppnå et godt samlet resultat.

Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) har som hovedoppgave å legge fram og bearbeide et grunnlagsmateriale for jordbruksoppgjøret. Materialet består av følgende tre rapporter:

- Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap og budsjett. Beregningene viser registrerte og normaliserte tall for inntekter, kostnader, arbeidsforbruk, vederlag til arbeid og kapital og vederlag til arbeid og egenkapital.
- Referansebruksberegninger: Beregningene er basert på driftsgranskningene fra Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO), og brukes til å vurdere utslag av et oppgjør for ulike produksjoner, distrikter og bruksstørrelser.
- Resultatkontrollen for gjennomføringen av landbrukspolitikken.

Inntektsutviklingen for jordbruket vurderes i avtalesammenheng med utgangspunkt i normaliserte regnskaper i Totalkalkylen, inkl. inntektsverdien av jordbruksfradraget ved ligningen.

Totalkalkylen er et sektorregnskap for selvstendig næringsdrivende, og kan ikke ha samme presisjonsnivå som lønnsstatistikk. Data på foretaksnivå viser at det er betydelig variasjon rundt gjennomsnittet, også innen produksjoner og mellom bruk med likeartede forhold og forutsetninger.

Rapporteringen tar utgangspunkt i regjeringens politiske plattform, avtalen med samarbeidspartiene av 28. mai 2014, Stortingets behandling av oppgjørene i 2014 og 2015, jf. Innst. 285 S (2013–2014) og Innst. 385 S (2014–2015), og Prop. 1 S (2015–2016).

1.2.1 Matsikkerhet – nasjonal matproduksjon

PRODUKSJONS- OG MARKEDSUTVIKLING

Det siste tiåret har det samlede produksjonsvolumet i jordbruket økt med 2,8 pst. Produksjonen av husdyrprodukter har økt med ca. 6 1/2 pst., mens produksjonen av planteprodukter har falt med i overkant av 5 1/2 pst.

Det er særlig det kraftfôrbaserte husdyrholdet som har økt, i tillegg til deler av det grovfôrbaserte. Produksjonen av kumelk er relativt stabil. Produksjonen av storfekjøtt er redusert med i overkant av 3 1/2 pst. i perioden. Den negative produksjonsutviklingen for sau og lammekjøtt har snudd.

Produksjonen av korn, frukt, poteter og blomster har falt det siste tiåret. For korn skyldes produksjonsreduksjonen både redusert areal og svak avlingsutvikling knyttet til dårlige værforhold. Gode avlingsår i 2014 og 2015 var ikke tilstrekkelig til å snu den negative trenden. Produksjonen av grønnsaker har økt med om lag 14 pst., mens fruktproduksjonen er redusert med 18 pst. I grøntsektoren har markedsforholdene vært utfordrende. Målprisene oppnås i varierende grad.

Det er variasjon i markedsbalansen mellom de ulike sektorene. For storfekjøtt, korn og i grøntsektoren er det udekkede markedsmuligheter for norsk-produsert vare. For svin var det et markedsoverskudd til og med 2014, men BFJ har ikke beregnet noe pristap for 2015 og 2016. For egg er det et visst overskudd. Det er også prognosert overskudd for sau/lam etter at det har vært underdekning i en tiårsperiode.

ØKT SELVFORSYNINGSGRAD/HJEMMEMARKEDS-ANDEL

Selvforsyningsgraden beskriver hjemme-markedsandelen målt på energibasis, og er ett av flere mål på hvilken markedsandel den norske matsektoren har i det norske matmarkedet. Selvforsyningsgraden for varer produsert i jordbruket påvirkes sær-

lig av værforholdene, samt av ulike kvalitetskrav, priser, landbrukspolitiske virkemidler og internasjonale handelsavtaler. Det tas ikke hensyn til eksport eller til muligheten til, dersom situasjonen skulle kreve det, å legge om produksjonen til produkter med høyere energigrad. Selvforsyningsgraden er derfor ikke et godt mål på mulighetene for å dekke matvarebehovet med innenlands produksjon.

Selvforsyningsgraden for jordbruksprodukter økte mye fra 1970 til 1990 som følge av økt norsk matkornproduksjon. Samtidig avtok fiskens andel av energiinntaket. Derfor har selvforsyningsgraden inkl. fisk variert rundt 50 pst. i flere tiår. Etter flere år med reduksjon i selvforsyningsgraden fra 2008, økte den med 3 prosentpoeng, fra 47 til 50 pst., fra 2014 til 2015. Dette skyldes i stor grad at kornavlingene har vært gode.

Selvforsyningsgraden sier ikke noe om opprinnelsen til innsatsvarene i produksjonen. Mange av jordbrukets produksjonsmidler importeres. Av det totale forbeholdet (grovfôr og kraftfôr) er om lag 20 pst. importerte råvarer. Norskandelen er særlig redusert for fett- og proteinfraksjonen, spesielt som følge av forbudet mot bruk av kjøttbeinmel og fiskemel i dyrefôr fra henholdsvis 2003 og 2010.

1.2.2 Landbruk over hele landet

I behandlingen av jordbruksoppgjøret 2015 uttalte en samlet næringskomité at det er avgjørende at landbrukspolitikken som føres gir trygg og sikker mat, landbruk over hele landet, økt verdiskaping og en bærekraftig næring. Produktivitetsutviklingen i jordbruket har i mange år vært større enn i andre næringer som følge av økt avling og ytelse per enhet, og blant annet gjennom redusert arbeidsinnsats som følge av teknologiske forbedringer og strukturendringer. Når markedet i hovedsak er avgrenset til innenlands forbruk, betyr det at samlet sysselsetting går ned.

Måloppnåelsen for landbruk over hele landet belyses gjennom følgende parametere:

- Arealutvikling og -fordeling
- Geografisk fordeling av produksjon og arbeidsforbruk
- Rekruttering og næringsutvikling i landbruket

AREALUTVIKLING OG FORDELING

I perioden 1999–2015 er det estimert en reduksjon i totalt jordbruksareal på ca. 5 pst. Registrert totalareal var på sitt høyeste i 1998. Nedgangen i jordbruksareal skyldes i all hovedsak reduksjon i arealet med åpen åker og hage. Fra 2005 har nytt digitalt kartgrunnlag vært tatt i bruk som kontrollgrunnlag ved søknad om produksjonstilskudd. Overgangen er nå fullført. Tall fra Landbruksdirektoratet

viser at innføringen av det nye kartverket i perioden 2005–2013 har gitt en reduksjon i arealet på ca. 3,3 pst.

I perioden fra 2009–2014 ble over 97 400 daa areal godkjent til nydyrking. Godkjent areal for nydyrkingen økte med 4 015 daa fra 2013 til 2014. I 2004 ble det satt et nasjonalt mål om at den årlige omdisponeringen skulle bli redusert til under 6 000 daa. Dette målet ble nådd i 2013. I 2014 ble det omdisponert 5 700 daa. Omdisponeringen av dyrket mark er nå på det laveste registrerte nivået siden registreringene startet i 1976. I 2015 fastsatte Stortinget et nytt mål for omdisponering på maksimalt 4 000 dekar per år. Målet skal nås gradvis innen 2020.

GEOGRAFISK FORDELING AV PRODUKSJON OG ARBEIDSFORBRUK

Hovedbildet for produksjonsutviklingen er at økningen i produksjoner med vekst kommer i mer sentrale områder. Den sterke produksjonsøkningen av kylling har først og fremst kommet i Trøndelag, Rogaland og på Østlandet. I Trøndelag har eggproduksjonen økt betydelig de siste årene, mens den er relativt stabil i andre områder. Veksten i grønnsaker på friland har kommet på Østlandet. Veksten i svinekjøttproduksjonen har i størst grad kommet i Rogaland.

For perioden 1999–2013 er arbeidsforbruket redusert med knapt 40 pst. Nedgangen har vært størst i Agder-fylkene og Telemark, med en nedgang på 46,8 pst., mens Rogaland og Østlandet har den laveste reduksjonen i arbeidsforbruk, med henholdsvis 30,1 pst. og 34,9 pst.

Endring i fordelingen av arbeidsforbruket inndelt etter virkeområdet for de distriktpolitiske virkemidlene, påvirkes sterkt av endringer i melkeproduksjonen.

REKRUTTERING OG NÆRINGSUTVIKLING

Flere virkemidler over jordbruksavtalen skal bidra til næringsutvikling, kunnskapsutvikling, kompetanseheving og rekruttering i landbruket. Virkemidlene er hovedsakelig finansiert innenfor Landbrukets utviklingsfond (LUF).

Økt verdiskaping er ett av hovedmålene for landbruks- og matpolitikken, og flere av virkemidlene over LUF skal bidra til lønnsom utnyttelse av gårdens samlede ressurser.

De fylkesvise investerings- og bedriftsutviklingsmidlene (IBU) har et todelt formål. De skal bidra både til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseieendommen, og til utvikling og modernisering av landbruket generelt. Samlet tilsagnssum for tilskudd var i underkant av 530 mill. kroner. Om lag 83 pst. av tilskuddene ble gitt til jord- og hagebruk,

og 17 pst. til andre landbruksbaserte næringer. Gjennomsnittlig beløp for tilskudd var 518 000 kroner i 2015, mot 401 000 kroner i 2014. Det er stor etterspørsel etter investeringsvirkemidler. De fleste søknadene gjelder midler til effektivisering av produksjonsapparatet.

Investeringsstøtte til jord- og hagebruk skal tilpasses de nasjonale markedsforholdene. I 2015 ble i underkant av 73 pst. av IBU-tilskuddene til jord- og hagebruk gitt til investeringer innenfor husdyrproduksjon. Andel av investeringstilskudd som gikk til investeringer innen melkeproduksjon og grøvforbært kjøttproduksjon (sau, geit og storfe) utgjør nærmere 99 pst. av alle tilskudd innen husdyrproduksjon. Dette henger bl.a. sammen med et stort investeringsbehov i melkeproduksjonssektoren som følge av kravet om løsdriftsfjøs fra 2024, samt markeds situasjonen for fjørfe, egg og svin, og at Innovasjon Norge fra mai 2013 ikke lenger deltar i finansiering av nyetableringer eller utvidelser av disse produksjonene.

For etablering av bedrifter i landbruket utenom tradisjonelt jord- og skogbruk, er det en klar politisk målsetting at midlene skal bidra til økt sysselsetting og etablering av nye, lønnsomme arbeidsplasser. Innovasjon Norges rapport om bruk av IBU-midler i 2015 anslår en gjennomsnittlig forventet sysselsettingseffekt på om lag 455 årsverk for tilsagn gitt til prosjekter innen tiltaksgruppene etablerertilskudd, bedriftsutvikling og investeringer i andre landbruksbaserte næringer. Det er en nedgang på 29 pst. fra 2014. Figur 3.6 i proposisjonen gir en oversikt over fordelingen av tilskudd i 2015 til andre næringer i tilknytning til landbruket fordelt på bransjer.

Landbruksnæringen er kjennetegnet av små foretak, som hver for seg har begrenset kapasitet til å drive utviklingsarbeid og kunnskapsutvikling som kommer felleskapet til gode. De fylkesvise utrednings- og tilretteleggingsmidlene (UT-midler) forvaltet av Fylkesmannen skal ivareta dette. Målgruppen er organisasjoner, institusjoner, kommuner og ulike former for samarbeidsorganer innen landbruk. Fylkesmennene har i 2015 innvilget totalt 82,4 mill. kroner i utrednings- og tilretteleggingsmidler fordelt på 674 prosjekter. Det regionale partnerskapet er godt involvert i prioriteringen av midlene. En stor andel av midlene går til prosjekter i tilknytning til tradisjonelt jordbruk.

Fylkeskommunene ble tildelt 20 mill. kroner til arbeid med rekruttering og kompetanseheving på landbruks- og matområdet i 2015, fordelt etter samme fordelingsnøkkel som for IBU-midlene.

Fylkeskommunene rapporterer om god samhandling med andre offentlige instanser, og melder om stor etterspørsel etter kompetansetiltak og etter- og videreutdanningstiltak både for utøvere som alle-

rede er etablert i næringen, og for utøvere som er på vei inn i næringen. En betydelig andel av midlene er derfor også i 2015 brukt til samlings- eller nettbasert etter- og videreutdanning tilsvarende videregående nivå, ofte kalt Voksenagronom.

Forskningsmidlene over jordbruksoppkjøret forvaltes av et styre bestående av avtalepartene. De disponeres til forskningsprosjekter etter åpen utlysning. I 2015 var det satt av 53 mill. kroner til forskningsmidler over jordbruksoppkjøret med en overordnet føring om å prioritere kunnskapsutvikling for økt matproduksjon i hele landet og høyere verdiskaping hos bonden. Etter behandling av 74 skisser og 38 innkomne søknader, innvilget styret støtte til 18 nye prosjekter.

Matmerk har som formål å styrke konkurranseevnen til norsk matproduksjon og styrke omdømmet til norske matprodukter hos norske forbrukere. Matmerk administrerer og videreutvikler Kvalitetssystem i landbruket (KSL), godkjennings- og merkeordningen for Inn på tunet, merkeordningene Nyt Norge, Beskyttede betegnelser og Spesialitet, samt KIL, generisk markedsføring av økologisk mat og enkelte andre prosjekter.

KSL skal være et styrings- og kvalitetssystem for den enkelte bonde og dokumentere for forbrukerne, varekjedene og myndighetene hvordan produksjonen på norske gårdsbruk foregår.

Fra og med 2015 samler Utviklingsprogrammet satsingen som tidligere lå i Utviklingsprogrammet for lokalmat og grønt reiseliv og i Reinprogrammet. Det skal stimulere til økt lønnsomhet og konkurranseevne med utgangspunkt i tre arbeidsområder: finansiering (vekst og forpliktende samarbeid), kompetanse og omdømme. Matstreif og deltagelsen på Internationale Grüne Woche (IGW) i Berlin er de to viktigste omdømmeprojektene i programmet.

Bioenergiprogrammet skal bidra til mer miljøvennlige energiløsninger både i landbruket og i andre sektorer, og samtidig gi mulighet for økt verdiskaping for skogeiere. Det er også et mål å skape aktivitet i hele landet. I 2015 ble det innvilget støtte til 149 prosjekter. Samlet tilsagn var på 66,1 mill. kroner.

Skogbruk og trebasert industri er en viktig verdikjede i Norge. I 2014 ble det solgt tømmer for 3,4 mrd. kroner, og omsetningen i skogindustrien var på 35 mrd. kroner. Skogbruk og trebasert industri sysselsatte rundt 22 500 personer, hvorav rundt 6 800 i skogbruket.

Stående kubikkmasse i den norske skogen er på om lag 900 millioner m³ og den årlige tilveksten er på om lag 25 millioner m³. I 2015 endte tømmeravvirkningen i Norge til industriformål på 10,2 millioner m³. Tall tilbake til 1920-årene viser at det kun er sesongen 1989/90 som har dokumentert høyere hogstvolum.

Innvilgningsrammen til skogbruk over Landbrukets utviklingsfond var i 2015 på 214 mill. kroner. Gjennom ordningen for tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK) ble det i 2015 avsatt totalt 174 mill. kroner. Av det totale beløpet til NMSK ble det bevilget 101 mill. kroner til veibygging, taubane mv. i 2015.

I 2015 ble det satt ut i underkant av 31,3 millioner skogplanter i Norge, 9 pst. flere enn i 2014, og nær en dobling siden 2005. Med dagens høye avvirkningsnivå er dette likevel et for lavt plantetall.

1.2.3 Økt verdiskaping – inntekts- og kostnadsutviklingen

Fra 2014 til 2016 er bruttoinntektene i jordbruket beregnet å øke med ca. 1,6 mrd. kroner, mens kostnadene (inkl. realrentekostnaden) øker med i underkant av 0,1 mrd. kroner. Vederlag til arbeid og egenkapital for jordbrukssektoren øker dermed med 1,5 mrd. kroner fra 2014 til 2016.

Tabell 3.4 i proposisjonen viser utviklingen i vederlag til arbeid og egenkapital fra 2014 til budsjetterte tall for 2016 ifølge BFJs normaliserte regnskaper.

Årets beregninger viser en økning i vederlag til eget arbeid og egenkapital fra 2014 til 2015 på 13,9 pst., eller 42 000 kroner per årsverk. Fra 2015 til 2016 budsjetteres det med en økning på 1,1 pst., tilsvarende 3 900 kroner per årsverk. Inntektsveksten per årsverk fra 2014 til 2015 er vesentlig sterkere enn det som ble lagt til grunn i fjorårets oppgjør, og klart sterkere enn for gjennomsnittet for lønsmottakerne. Det er også budsjettert med en økning fra 2015 til 2016. De viktigste enkeltårsakene til inntektsveksten er økte inntekter fra melk og kjøtt, herunder bedre markedsbalanse for svin og redusert rentekostnad både i 2015 og 2016.

Referansebrukene er basert på NIBIOs driftsgranskinger, som gir data på foretaksnivå. Beregningsprinsippene er forskjellige fra totalkalkylen på enkelte områder. Tabell 3.5 i proposisjonen viser BFJs beregninger av vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk, inkl. virkningen av jordbruksfradraget, for referansebrukene i årene 2014–2016.

Referansebruksberegningene for perioden 2014–2016 viser at med unntak av referansebrukene med korn, egg/planteproduksjon, frukt/bær og fjørfeslakt/planteprodukter, har det vært en positiv inntektsutvikling. Enkelte av produksjonene, som for eksempel svin/korn, har hatt en svært høy økning. Dette skyldes hovedsakelig den bedre markedsbalansen for svin. Tallene viser også at større bruk har større inntekt, målt per årsverk, enn mindre bruk, og at inntektsveksten per årsverk øker med økende bruksstørrelse. Inntektsveksten i hele perioden er stor for det grasbaserte husdyrholdet samt for svin/korn. Som i

totalregnskapet er fallende rente og energikostnader en viktig årsak til inntektsvekst i perioden.

Tabell 3.6 i proposisjonen viser årslønnsveksten for alle grupper lønsmottagere, ifølge Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene, t.o.m. inntektsåret 2015. Statens forhandlingsutvalg har lagt til grunn en inntektsvekst på 2,4 pst. for 2016, og 2,8 pst. for 2017, som anslått i revidert nasjonalbudsjett.

Jordbruket stod for 1,9 pst. av samlet sysselsetting i Norge i 2015, mot 4,1 pst. i 1999. På 2000-tallet var den gjennomsnittlige årlige nedgangen i antall årsverk 4,1 pst. Etter 2010 har den årlige nedgangen vært klart lavere. Det regnes nå med en årlig reduksjon i arbeidsforbruket på 2 pst. i 2016 og 2017. Reduksjonen i antall jordbruksbedrifter er også avtagende, og er nå på i underkant av 2 pst. per år.

Antall jordbruksbedrifter er redusert med 22,5 pst., eller om lag 11 000 bedrifter, fra 2005 til 2015. Gjennomsnittlig areal per jordbruksbedrift har økt fra 195 daa i 2005 til 230 daa i 2014. Det har vært en vesentlig strukturendring i alle produksjoner. I 2015 var det 8 769 jordbruksforetak med melkeproduksjon, når samdrifter regnes som ett foretak. Dette innebærer en reduksjon i antall bedrifter med melkeproduksjon på 61 pst. i perioden 1999–2015. Gjennomsnittlig antall melkekyr per melkebruk har økt fra 13,8 i 1999 til 25,6 i 2014.

Antallet samdrifter med melkeproduksjon økte raskt fram til 2008, for så å gå ned. Nedgangen skyldes i all hovedsak innføringen av kvoteleie fra 1. mars 2009.

Antall daa korn per bedrift med kornproduksjon økte fra 194 daa i 2005 til 254 daa i 2015. Antallet verpehøner per bedrift økte fra ca. 4 000 til i underkant av 7 400, når bedrifter med under 500 høner holdes utenom. Gjennomsnittlig besetningsstørrelse for jordbruksbedrifter med purker økte fra 47 til 82 purker per bedrift i samme periode. Generelt innebærer likevel strukturutviklingen at bedriftene spesialiseres.

Andelen leid areal er i gjennomsnitt ca. 44 pst. og har vært stabil de siste årene.

Produktivitetsveksten i jordbruket er høy. Jordbrukssektoren har de siste ti årene hatt en gjennomsnittsvekst i brutto arbeidsproduktivitet på 4,1 pst. per år. Tilsvarende produktivitetsmål for norsk industri (bruttoprodukt per timeverk) viser en gjennomsnittlig årlig vekst på 1,5 pst. de siste ti år, ifølge det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene. Gjennomsnittlig vekst i Fastlands-Norge var 1,0 pst.

OECDs PSE-analyser (Producer Support Estimate) viser næringsstøttens andel av jordbrukets samlede brutto inntekt. Beregningene omfatter både budsjettstøtte og virkning av importvernet (skjermingsstøtte), dvs. forskjellen mellom verdens-

markedspris og norsk pris. Støttenivået i Norge målt ved PSE-prosenten har i gjennomsnitt vært om lag 60 de siste årene. I gjennomsnitt for alle OECD-land var PSE-prosenten 17 i 2014.

1.2.4 Bærekraftig utvikling – miljø og klima

Norsk landbruk har lange tradisjoner for bærekraftig forvaltning som tar hensyn til miljø, kulturlandskap og biologisk mangfold. Utvikling i kunnskap og virkemidler har bidratt til at aktiviteten på mange områder er mer miljøvennlig i dag enn for 20–30 år siden.

Reduksjon av vannforurensning er en viktig del av miljøarbeidet. Samlet gjennomføring av ulike jordarbeidings tiltak, grasdekte arealer m.m. i kornområdene, har redusert erosjonsrisikoen på de dyrkede arealene, men ikke tilsvarende det som har vært forventet effekt av tiltakene. Ifølge NIBIO har mer nedbør og ustabile vintre gitt økt avrenning som kamuflerer effekten av iverksatte tiltak.

Jordbrukets utslipp av klimagasser var i 2014 på 4,4 millioner tonn CO₂-ekvivalenter og utgjorde ca. 8,3 pst. av de totale norske utslippene. Jordbrukets utslipp har blitt redusert med 11,1 pst. fra 1990 til 2014, og med 1,1 pst. fra 2013–2014. Samtidig var det i perioden en økning i de nasjonale utslippene samlet sett. Redusert bruk av gjødsel og færre storfe er hovedårsakene til nedgangen i utslipp fra jordbruket.

Nasjonalt miljøprogram har som hovedmål å sikre et åpent og variert jordbruks- og kulturlandskap, og å sikre at et bredt utvalg av landskapstyper og særlige verdifulle biotoper og kulturmiljøer ivaretas og skjøttes. Det skal også bidra til at jordbruksproduksjonen fører til minst mulig forurensning og tap av næringsstoffer til luft og vann.

De store ordningene over nasjonalt miljøprogram er areal- og kulturlandskapstilskuddet og tilskudd til dyr som beiter på innmark og utmark. Det var registrert om lag 2,3 millioner beitedyr i utmark i 2015. Antall storfe på utmarksbeite har økt hvert år siden 2007, og i 2015 var det 5 pst. flere storfe på utmarksbeite enn i 1999. Det ble også registrert en økning i antall sau og geit på beite i utmark sammenliknet med 2014. Om lag 70 pst. av alle beitedyr var på utmarksbeite i 2015, for sau var andelen 85 pst. og 29 pst. av alle storfe var på utmarksbeite.

De regionale miljøprogrammene (RMP) omfatter en sentral del av de mest målrettede tiltakene og virkemidlene over jordbruksavtalen. I 2015 ble det utbetalt over 430 mill. kroner i tilskudd til 22 100 foretak for gjennomførte tiltak innenfor de regionale miljøprogrammene i vekstsesongen 2014. De største tiltaksområdene var avrenning til vassdrag og kyst (37 pst.), og kulturlandskap (28 pst.). Den ulike prio-

riteringen av tiltak mellom fylker er i tråd med intensjonen for ordningen.

Klima- og miljøprogrammet skal bidra til praktisk og næringsrettet kunnskap om klima- og miljøutfordringer som raskt kan formidles til landbruket. I 2015 ble 8 mill. kroner fordelt til fylkesvise tiltak og 10 mill. kroner til sentrale tiltak.

Formålet med Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) er å ivareta natur- og kulturminneverdiene i kulturlandskapet, samt redusere forurensningen fra jordbruket. Ordningen skal gi mer målrettet innsats med utgangspunkt i lokale behov, utfordringer og målsettinger. Ordningen forvaltes av kommunene og bevilgningen for 2015 var på 195 mill. kroner, herav 100 mill. kroner øremerket dreneringsordningen. Totalt ble det i 2015 innvilget midler til nær 3 000 prosjekter med samlet tilsagn på 120 mill. kroner.

Det er et mål å legge til rette for økt kjøttproduksjon basert på utmarksbeite og vedlikehold av kulturlandskap. Støtte til investeringstiltak i beiteområder i utmark ses i sammenheng med midler til forebyggen- de og konfliktdempende tiltak mot rovviltskader over Klima- og miljødepartementets budsjett. Det var avsatt 9 mill. kroner til ordningen i 2015. Det ble gitt driftsstøtte til 750 beitelag fra RMP, og dette omfatter 74 pst. av sau og 28 pst. av storfe som slippes på utmarksbeite.

Det er et mål at 15 pst. av matproduksjonen og matforbruket skal være økologisk i 2020. Det legges vekt på at satsingen skal bidra til balanse mellom produksjon og etterspørsel. Samlet for alle produktgrupper økte omsetningen av økologiske produkter i dagligvarehandelen med nesten 15 pst. fra 2014 til 2015. Omsetningsstatistikken skiller ikke mellom norskproduserte og importerte varer. Totalt ble det omsatt økologiske matvarer for ca. 2 mrd. kroner i 2015, tilsvarende 1,6 pst. av totalmarkedet.

De økologiske arealene i 2015 var på 443 166 daa, og utgjorde om lag 4,5 pst. av det totale jordbruksarealet. Dette er en reduksjon på 0,2 prosentpoeng sammenliknet med 2014. Det var nedgang i de fleste typer økologiske arealer, med unntak av arealer til poteter, grønnsaker og bær.

Husdyr i økologisk driftsform utgjør en liten andel av det totale antall husdyr i Norge. Antall sau og lam i økologisk driftsform utgjør 4,6 pst. av totalt antall, mens storfe utgjør 3,5 pst. av totalt antall storfe.

Det ble satt av 30 mill. kroner for 2015 til utviklingsprosjekter innen økologisk landbruk for å fremme produksjon og omsetning.

1.3 Utvikling i foredlings- og omsetningsledd

Foredling og omsetning av jordbruksvarer ligger i hovedsak utenfor jordbruksavtalens virkeområde. Jordbruks- og handelspolitiske forhold, markedsordninger og prisutvikling på råvarer har likevel stor be-

tydning både for næringsmiddelindustri og omsetning. Landbrukspolitikken, og utformingen av virkemidlene i jordbruksavtalen, må som følge av dette ha alle ledd i kjeden fra jord til bord som perspektiv. Produksjonsverdien i nærings- og nytelsesmiddelindustrien i 2015 var ifølge SSB på om lag 194 mrd. kroner (inkl. fisk). Økningen fra 2014 var på 6 pst. Ifølge NIBIO utgjorde fisk om lag 24 pst. av verdien i 2013.

Norsk næringsmiddelindustri (ekskl. fiskevarebransjen) har fått redusert sin hjemmemarkedsandel de siste årene. Hjemmemarkedsandelen målt i verdi er anslått til om lag 80 pst., mens den i 2003 utgjorde 88,2 pst. (NILF, Mat og industri 2015).

For den norske RÅK-industrien er prisutviklingen i EU-markedet mer relevant enn verdensmarkedsprisene, og meierivarer er sentrale. I EU gikk melkeprisen ned mot slutten av 2014 og holdt seg lav i 2015. Gjennomsnittsprisen sank med 18 pst. i forhold til 2014, målt i euro. Økende prisforskjeller gir økt behov for prisnedskrivning til norsk industri, til tross for at krona er svekket. Svekket krone har, isolert sett, styrket konkurransekraften til norsk matsektor på hjemmemarkedet. Samtidig bidrar det til at viktige innsatsvarer i jordbruket, og matvarer som importeres, blir dyrere.

På grunn av importvernet for sentrale produkter fra det norske jordbruket, påvirkes forbrukerprisene for mat i Norge mindre av internasjonale prissvingninger enn i mange andre land. Fra januar 2010 til nå har matvareprisene økt om lag like mye i Norge, Sverige og Danmark, målt i nasjonal valuta.

Isolert sett ga målprisøkningene i jordbruksoppgjørene både i 2014 og 2015 grunnlag for en økning i matprisindeksen på 1/4 prosentpoeng hvert år.

Den nyeste forbruksundersøkelsen (2012) viste at 11,8 pst. av husholdningenes konsum gikk til mat og alkoholfrie drikkevarer. Det er samme konsumandel som i forrige forbruksundersøkelse (2007–2009). Statistikken viser også at prisnivået på mat i Norge i 2014 var 14 pst. høyere enn i Danmark og 33 pst. høyere enn i Sverige. Svekkelse av den norske krona bidrar isolert sett til å redusere prisforskjellen til nabolandene.

Absolutte prisforskjeller til omverdenen på råvarer og forbruksvarer har betydning for sektorens konkurransekraft.

Produksjonen i norsk jordbruk og næringsmiddelindustri har vært jevnt økende over tid. Til tross for høy norsk produksjon fortsetter importen av landbruksvarer å øke, og importkonkurransen er krevende for næringen. Det ble i 2015 importert landbruksvarer til en verdi av 59,1 mrd. kroner, en økning på 11 pst. sammenlignet med 2014. Verdien på norsk eksport av landbruksvarer var til sammenligning på 9,2 mrd. kroner. Deler av økningen i importverdien i

2015 skyldes at den norske kronen ble svekket mot euro og dollar. Litt under halvparten av importen av landbruksvarer er import av matvarer (ikke dyre- og fiskefôr) som dels er i direkte konkurranse med norsk produksjon. EU står for om lag 62 pst. av landbruksvareeksporten til Norge, med Danmark og Sverige som de to største eksportlandene.

Bearbeidede landbruksprodukter som omfattes av ordningen med råvarepriskompensasjon (RÅK), er spesielt utsatt for økt importkonkurranse. Importen er økende. I 2015 ble det importert RÅK-varer til menneskemat til en verdi av 11,1 mrd. kroner. Dette er en økning på 9 pst. fra 2014. Verdien av norsk eksport av RÅK-varer har de siste to årene vært stabil rundt til 2 mrd. kroner. Rundt 90 pst. av RÅK-vareimporten til Norge kommer fra EU, og da i særlig grad fra våre nærmeste naboland. Utviklingen i råvareprisene i Norge sammenlignet med EU er derfor et sentralt element i konkurransevilkårene for industrien, og for avsetning av norske jordbruksprodukter.

Dagligvaremarkedet har de siste tiårene vært preget av en økende vertikal integrasjon, noe som påvirker konkurranseforholdene for matindustrien.

Den største endringen i dagligvaremarkedet det siste året er gjennomføringen av Coops overtagelse av ICA Norge. Det er nå tre store dagligvarekjeder som kontrollerer om lag 93 pst. av markedet.

Andelen av dagligvarehandelens egne merkevarer (EMV) er i jevn vekst og har økt fra 9,7 pst. i 2005 til 14,7 pst. av samlet omsetning i dagligvaremarkedet i 2015. Dagligvarekjedene satser også på oppkjøp av industri og har etablert seg innen bl.a. bakeri-, grønt- og kjøttsektoren. Vertikal integrasjon sammen med stor markedskonsentrasjon i alle tre salgskanaler for mat hvor tre dagligvarekjeder deler markedet mellom seg (dagligvare, storhusholdning og bensin, kiosk og servicehandel), er samlet med på å gi dagligvarekjedene økt kontroll i verdikjeden.

Det har i de siste årene vært debatt om hvilke tiltak som bør iverksettes for å sikre konkurransen og en effektiv verdikjede til beste for forbrukerne.

Regjeringen vedtok i 2015 en ny nasjonal strategi mot antibiotikaresistens for perioden 2015 til 2020. I tråd med denne er det i 2016 laget en egen handlingsplan mot antibiotikaresistens i landbruket. Viktige sektormål for landbruket er å redusere forbruket av antibiotika til produksjonsdyr med 10 pst. innen 2020, og hindre at den resistente bakterien LA-MRSA etableres i norsk svinehold.

Et mangfoldig matmarked og lovfestet matinformasjon som er riktig, relevant og lett tilgjengelig, er viktige forutsetninger for at forbrukerne skal kunne gjøre informerte valg og utøve makt i matmarkedet. Forbrukerne har fått styrket sine krav på informasjon om mat og næringsmidler ved nye krav til merking i

EUs matinformasjonsforordning som trådte i kraft i Norge i desember 2014. Ytterligere EU-krav til merking trer i kraft desember 2016.

1.4 Importvernet og internasjonale forhold

Handel er grunnleggende for økonomisk vekst og utvikling. Internasjonalt utvikles et stadig mer omfattende handelssamarbeid mellom land. Utviklingen går i retning av reduserte handelsbarrierer og økt handel. Regjeringen vil balansere ulike hensyn i den nasjonale forvaltningen av importvernet og i internasjonale handelsforhandlinger om landbruksvarer. For forbrukerne vil økt handel med landbruksvarer kunne gi et bedre vareutvalg og lavere matvarepriser.

1.4.1 WTO Landbruksavtalen og nye forhandlinger

Uruguay-runden, med multilaterale forhandlinger om regelverk knyttet til handel, resulterte i opprettelsen av Verdens Handelsorganisasjon (World Trade Organisation–WTO) 1. januar 1995. Samtidig ble det etablert egne avtaler om landbruk (Landbruksavtalen) og om sanitære og plantesanitære forhold (SPS-avtalen). Landbruksavtalen legger viktige rammebetingelser for den nasjonale landbrukspolitikken gjennom forpliktelser og rettigheter på de tre områdene markedsadgang, internstøtte og eksportsubsidier. Norge er bundet av disse forpliktelsene inntil en ny landbruksavtale kommer på plass.

WTOs landbruksavtale skiller mellom støtte som i Uruguayrunden ble underlagt reduksjonsforpliktelser (såkalt gul støtte), og støtte som ikke ble underlagt slike forpliktelser (såkalt blå og grønn støtte).

Gul støtte er verdien av differansen mellom norske målpriser og faste referansepriser fra perioden 1986–1988 multiplisert med tilhørende volumer, i tillegg til prisstøtte over budsjett, fratrullet særavgifter. Norges maksimalt tillatte gule støtte er på 11,449 mrd. kroner. Ved siste notifikasjon i 2014 var det notifiserte nivået i gul boks 9,8 mrd. kroner.

Med de to siste ministermøtene i 2013 og 2015 har WTO startet en utvikling der en tar sikte på å få til enighet på avgrensede områder. Det er enighet blant medlemmene i WTO om at landbruk også vil være sentralt i diskusjonene fram mot en ny ministerbeslutning i desember 2017.

På ministerkonferansen i Nairobi i desember 2015 ble det enighet om at industrilandene, med unntak for noen få produkter, med umiddelbar virkning skulle avslutte all bruk av eksportsubsidier for sine jordbruksprodukter. For meierivarer, svinekjøtt og bearbeidede jordbruksprodukter er det som unntak gitt tillatelse til å fortsette med bruk av eksportsubsidier til utgangen av 2020. Dette berører i hovedsak Sveits, Canada og Norge.

EUs felles landbrukspolitik og forhandlinger med EU

Landbrukspolitikken er ikke en del av EØS-avtalen, men utviklingen av EUs felles landbrukspolitik har likevel betydning for norsk landbruk og næringsmiddelindustri. Prisutviklingen på landbruksproduktene i EU påvirker omfanget av grensehandelen og konkurransekraften til næringsmiddelindustrien.

Landbrukspolitikken i EU (CAP) gjennomgikk en stor reform i 2003. En ny reform ble vedtatt i 2013, og iverksatt fra 2015. Denne reformen innebærer en videreføring av tidligere reformer, men med justeringer av virkemiddelbruken. Mer enn 80 pst. av støtten til landbruket i EU er nå produksjonsuavhengig støtte. Reformen øker fleksibiliteten for medlemslandene i gjennomføringen av landbrukspolitikken. Det vil derfor bli betydelig variasjon mellom medlemsland i bruken av virkemidler.

Høsten 2015 presenterte Europakommisjonen en tiltakspakke for landbruket i EU med en økonomisk ramme på 500 mill. EUR. En ny tiltakspakke med samme økonomiske ramme ble lansert i mars 2016. Tiltakspakken fra mars 2016 er først og fremst finansiert av nasjonale midler. EU tar for første gang i bruk en bestemmelse i reguleringen for den felles markedsordningen som åpner for at samvirkeforetak og andre produsentorganisasjoner får mulighet til å etablere frivillige ordninger for å regulere produksjon og tilbudet av landbruksvarer.

1.5 Hovedtrekk i avtalen

1.5.1 Innledning

Kapittel 1–5 i proposisjonen gjennomgår premissgrunnlaget for den inngåtte jordbruksavtalen mellom staten og jordbruksorganisasjonene. Partene har særlig lagt vekt på Sundvolden-erklæringen, avtalen mellom regjeringspartiene og samarbeidspartiene av 28. mai 2014 og Stortingets behandling av jordbruksoppgjørene i 2014 og 2015. Videre utgjør Statens forhandlingsutvalgs arbeidsdokument av 12. mai 2016 om utsettelse av løsdriftskravet, en viktig premiss for avtalen, jf. vedlegg 1 i proposisjonen. Moderasjon har preget både fjorårets og årets lønnsoppgjør. En lønns- og kostnadsutvikling mer i tråd med utviklingen hos våre handelspartnere er nødvendig i omstillingen av økonomien. Nasjonale rammebetingelser må utformes slik at jordbruket gradvis blir i bedre stand til å møte utfordringene.

Internasjonale forhold påvirker i økende grad rammebetingelsene for jordbruket og matindustrien. Importen av jordbruksprodukter er økende. Internasjonalt faller prisene på jordbruksprodukter. Det gjør at forskjellen mellom norske og internasjonale priser øker, selv om det varierer mellom produkter og markeder. Hensynet til matsektorens konkurransekraft

og markedssituasjonen tilsa tilbakeholdenhet med prisøkninger i oppgjøret.

I Sundvolden-erklæringen sier regjeringen bl.a. at virkemidlene skal innrettes slik at de bidrar til økt produksjon, og det skal arbeides for en høyest mulig selvforsyning av mat av beredskapshensyn. Videre sier regjeringen at den vil gjøre jordbruket mindre avhengig av statlige overføringer, redusere jordbrukets kostnadsnivå og gi bonden nye og bedre inntektsmuligheter. Regjeringen vil gjøre budsjettstøtten mer produksjons- og mindre arealavhengig, innenfor rammene av internasjonale regelverk.

Landbruks- og matdepartementet arbeider med en ny melding til Stortinget om jordbrukspolitikken. Spørsmålet om produksjonsregioner for melk, oppfølging av en arbeidsgrupperapport om forenkling av virkemidlene, og utvalget som har gjennomgått markedsbalanseringen, gjøres i meldingen. Det legges også opp til at en del av temaene fra en arbeidsgruppe om rekruttering og oppfølging av landbrukets klimaarbeid, omtales i meldingen. Landbruks- og matdepartementet har hatt endringer i prisutjevningsordningen for melk på høring. I kapittel 7.8 og vedlegg 5 blir det orientert om hvilke endringer departementet legger opp til.

Det ble i oppgjøret i 2014 gjennomført en rekke endringer i virkemidlene. Disse endringene ble forhandlet og vedtatt i Stortinget etter forslag fra regjeringen, som følge av brudd i forhandlingene. Stortingsflertallets vedtak om oppgjøret i 2014 ble lagt til grunn for avtalen med Norges Bondelag i 2015. I årets krav foreslo Jordbrukets forhandlingsutvalg bl.a. å gjeninnføre øvre grenser for hvor mange dyr eller dekar som kan få marginalsats i hvert enkelt foretak. Årets oppgjør legger flertallsenigheten fra 2014 til grunn.

De offentlige rammebetingelsene må utformes slik at bøndene kan utnytte ressursene mer effektivt. I dimensjoneringen av de økonomiske virkemidlene mener regjeringen det er viktig å prioritere bruk som har ressursgrunnlag til å være en arbeidsplass for profesjonelle utøvere. Det er likevel i denne avtalen gjort noen tilpasninger i tilskuddene for å jevne ut inntektsmulighetene mellom større og mindre bruk.

Innenfor en samlet bevilgning på over 14 mrd. kroner må virkemidlene utformes med sikte på best mulig måloppnåelse. Avtalepartene prioriterer økt produksjon der det er markedsmuligheter, økt kvalitet, å utnytte norske gras- og utmarksressurser bedre og å styrke grunnlaget for den geografiske produksjonsfordelingen.

Det er videre et betydelig behov for investeringer i driftsapparatet og i jord. I melkeproduksjonen er det bl.a. et stort investeringsbehov for å møte kravet om løsdrift for alle kyr fra 2024 og 2034. Løsdriftskravet påvirker investeringsbehovet og mulighetene for å

utnytte allerede investert kapital i jordbruket, og særlig for små og mellomstore bruk. Landbruks- og matdepartementet har tatt initiativ til en endring av forskrift om hold av storfe § 32, slik at kravet om løsdrift først trer i kraft 1. januar 2034 for alle husdyrrom som var i bruk til storfe da løsdriftskravet for nye husdyrrom ble innført 22. april 2004, og som har vært i sammenhengende bruk siden. Dette utgjør et premiss for avtalen. Forskriftsendring ble sendt på høring 20. mai 2016.

Stabil rekruttering av kompetente næringsutøvere er viktig for å nå målene i landbrukspolitikken. Jordbruksavtalen er det viktigste bidraget til å opprettholde gode rammevilkår og grunnlag for økt lønnsomhet i landbruket. Den er derfor også det viktigste verktøyet for å legge til rette for god og stabil rekruttering til næringen. Spesielt investeringsvirkemidlene er et målrettet virkemiddel.

Jordbruksavtalen påvirker bare en del av bøndenes inntektsdannelse direkte. Inntektsutviklingen i jordbruket måles i forhandlingssammenheng ved at sektorinntekten i Totalkalkylen, normalisert regnskap, divideres på antall årsverk og verdien av det særskilte jordbruksfradraget ved ligningen legges til.

Næringskomitéens flertall la i 2014 til grunn at inntektsutviklingen skal måles i prosent. Både oppgjøret i 2014 og avtalen i 2015 var basert på det, men innebar også en nivåheving ut over lik prosentvis vekst. Årets inntektstall viser en inntektsvekst for 2014–2016 som er 2 1/2 pst. høyere enn det ble inngått avtale på i 2015, tilsvarende om lag 350 mill. kroner.

1.5.2 Grunnlagsmaterialet

Partene ble i forhandlingsmøtet 7. mai enige om å legge materialet fra Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) til grunn for forhandlingene i 2016. Utviklingen i viktige indikatorer fra BFJ er gjengitt i kapittel 3 i proposisjonen. Produksjonen i jordbruket har økt med 2,8 pst. de siste ti årene, ifølge normalisert regnskap. I husdyrsektoren er det produksjonspress og tendenser til overskudd, med unntak for storfekjøtt. Til tross for en mer positiv produksjonsutvikling for planteproduktene og økt korn- og grønnsaksproduksjon, er det fortsatt i disse sektorene, sammen med storfekjøtt, at det er størst markedspotensial for økt norsk produksjon.

Fra 2005 til 2013 ble jordbruksarealet redusert med 4,7 pst., hvorav 3,3 prosentpoeng kan knyttes til forbedret registrering som følge av overgang til digitale kart. Fra 2013 regner BFJ med en reduksjon på 0,5 pst. til 2016, og at arealreduksjonen for korn ikke fortsetter i 2016.

De siste ti årene har investeringsvolumet variert rundt 8,5 mrd. 2014-kroner, med en budsjettet økning på 3,5 pst. fra 2015 til 2016. SSBs investe-

ringstelling i 2015 ga lavere tall for investeringer og klart høyere tall for vedlikehold enn det andre datakilder indikerer. Det har gjort at inntektsutviklingen fra 2011 til 2014 er svakere enn beregnet de siste årene. Nemnda og SSB har satt i gang arbeid med å undersøke investeringstallene.

Totalkalkylen er et sektorregnskap som viser totalverdiene som skapes i norsk jordbruk ved utnyttelse av jordbrukets produksjonsressurser. Siden dette er tall fra et sektorregnskap for selvstendig næringsdrivende, hvor inntektene varierer, er det behov for å vurdere inntektsutviklingen over noe tid.

Årets totalkalkyle viser at bruttoinntektene i sektoren økte med 3,7 pst. fra 2014 til 2015, og budsjetteres å øke med 0,2 pst. fra 2015 til 2016. Kostnadene (inkl. renter) var om lag uendret fra 2014 til 2015 og budsjetteres å øke med 0,4 pst. i 2016. Det er særlig rentereduksjon og fall i energikostnadene som bidrar til å holde kostnadsveksten nede.

Jordbrukets gjennomsnittlige Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk økte med 13,9 pst. i 2015. For 2016 budsjetterer BFJ med en økning på 1,1 pst. For perioden 2014 til 2016 økte inntekten med 15,2 pst. Med grunnlag i gjennomførte lønnsoppgjør, legger avtalen til grunn 2,4 pst. lønnsvekst i 2016. For 2017 er anslaget for lønnsvekst i revidert nasjonalbudsjett 2016 på 2,8 pst. benyttet.

Referansebrukene viser, i gjennomsnitt, en sterk inntektsvekst fra 2014 til 2016. Veksten er størst i melkeproduksjonen og spesialisert produksjon av storfekjøtt, utenom svinhold, hvor forbedret markedsbalanse fra 2014 gir et vesentlig bidrag. I melkeproduksjonen øker inntekten mer per årsverk ved økende bruksstørrelse. Viktige forklaringer er økt melkepris og fallende rente. Større bruk har større produksjon og høyere gjeld per årsverk. Noe utflating av strukturprofilen i tilskuddene i 2014 bidrar også, men bruket med 14 kyr mottar likevel dobbelt så mye tilskudd per ku som bruket med 55 kyr. Både for egg og sau gir tendenser til overproduksjon negativt bidrag til inntektsutviklingen.

Avtalepartene er enige om å inkludere verdien av det særskilte jordbruksfradraget ved ligningen ved vurdering av inntektsutviklingen i jordbruket.

Budsjettmemndas anslag, basert på selvangivelser for 2014, viser at jordbruket sparte 827 mill. kroner i skatt pga. jordbruksfradraget. Det utgjør 1 343 mill. kroner omregnet til verdi før skatt. I 2016 reduseres verdien av jordbruksfradraget som følge av at skatten på alminnelig inntekt er redusert fra 27 til 25 pst.

1.5.3 Rammen

Jordbrukets brutto inntekter består av inntjening fra markedet og overføringer fra staten. Oppbyggingen av rammen for avtalen er basert på anslag for ut-

viklingen i jordbrukets produksjon, kostnadsutvikling, samt arbeidsforbruk og anslag på lønnsvekst for andre grupper. For de makroøkonomiske størrelsene legger avtalen i stor grad til grunn SSBs prognoser i Økonomisk utsyn.

Det er lagt til grunn følgende tekniske forutsetninger for rammen:

- Økning i produksjonsvolumet på 0,8 pst. fra 2016 til 2017.
- Prisøkning på 1,3 pst. i gjennomsnitt for inntektsposter som ikke er avtaleregulert. Disse utgjør om lag 38 pst. av brutto markedsinntekter.
- Vekst i volumet av ikke-varige driftsmidler med 0,6 pst. fra 2016 til 2017.
- Prisøkning på jordbrukets ikke-varige driftsmidler på 2,3 pst. fra 2016 til 2017.
- Kapitalslit og leasing er beregnet av Budsjettmemndas sekretariat med grunnlag i generell prisvekst på 2,0 pst., og 0,2 prosentpoeng reduksjon i bankenes utlånsrente.
- Normalisert rentekostnad er beregnet med samme forutsetninger og økning i lånemassen til en samlet næringsgjeld på 57,1 mrd. kroner.
- 2,0 pst. reduksjon i arbeidsforbruk, som prognosert av Budsjettmemnda.
- 2,4 pst. lønnsøkning for andre grupper i 2016 og 2,8 pst. i 2017.

Totalt gir disse anslagene en prognosert økning i brutto inntekter som følge av økt produksjon og prisøkning i sektorer uten målpris på 420 mill. kroner. Prognosert kostnadsvekst blir 610 mill. kroner.

Årets totalkalkyle viser at jordbrukets inntekter er budsjettet å øke med 2,5 prosentpoeng mer enn det som ble lagt til grunn for fjorårets avtale for perioden 2014 til 2016. Dette, sammen med den økonomiske situasjonen, behovet for mer konkurransekyktig næringsliv og budsjettssituasjonen, er tillagt vekt i rammevurderingen. Samtidig er det en del av avtalen at jordbruket skal ha mulighet for en viss nivåheving, ut over lik prosentvis vekst. På dette grunnlaget har avtalen en ramme på 350 mill. kroner, jf. tabell 6.2 i proposisjonen.

Rammen legger grunnlag for en inntektsøkning per årsverk på 3,1 pst. fra 2016, før oppgjør, til 2017, tilsvarende 10 700 kroner per årsverk. Økningene i målpriser vil få inntektseffekt fra 1. juli 2016. Forutsatt at prisøkningen realiseres fullt ut, vil inntekten i 2016 øke med vel 1 pst. i 2016 og ytterligere knapt 2 pst. i 2017. Avtalen legger til rette for en inntektsvekst per årsverk på 18 3/4 pst. fra 2014 til 2017, eller i underkant av 6 pst. per år. Prognosen for andre grupper er vel 2 1/2 pst. per år i samme periode.

Finansieringen av rammen går fram av tabell 6.3 i proposisjonen. Målprisene økes fra 1. juli 2016 med

en årsvirkning på 190 mill. kroner. Fra 2015 er det 56 mill. kroner i overførte midler, som ikke ligger inne i grunnlagsmaterialet fra Budsjettnemnda. Disse midlene disponeres som en del av rammen. Bevilgningen over kap. 1150 økes med 100 mill. kroner i 2017. Verdien av jordbruksfradraget anslås å øke med 4 mill. kroner.

1.5.4 Fordeling på priser og tiltak

Partene legger vekt på næringsmiddelindustriens konkurransekraft. Bevilgningen til råvareprisordningen skal ta hensyn til svingninger i volumer, endringer i internasjonale priser, endringer i målpriser og tilskuddsendringer som påvirker råvareprisene til industrien, samt virkninger som følge av mulige svingninger i valutakurser. Med nåværende prisbilde i Europa, spesielt for melkeprodukter, har Landbruksdirektoratet prognosert økt bevilgningsbehov i 2017. I avtalen er bevilgningen økt med 25,5 mill. kroner i 2017 for å dekke prognosert behov og økt behov som følge av økte målpriser.

1.5.5 Andre hovedpunkter

Grunnlaget for fordelingsprofilen er omtalt i kapittel 2 og 6.1 i proposisjonen. Avtalen prioriterer å stimulere til økt beiting og utnytting av utmarksressursene, økt verdiskaping og kvalitet i produksjonen av storfekjøtt, og å jevne ut inntektsmulighetene mellom større og mindre bruk noe. I tillegg gir avtalen redusert stimulans til å legge om til grasbasert produksjon i de typiske kornområdene ved å øke kornprisen, øke arealtilskuddet til korn og redusere tilskuddet til grasproduksjon.

Det vises for øvrig til nærmere omtale i kapittel 7 i proposisjonen, sluttprotokollen og øvrige vedlegg.

1.6 Oversikt over postene på kap. 1150 og 4150

Jordbruksoppgjøret dreier seg om budsjettmessige endringer for budsjettåret 2017. Videre utarbeides det prognoser for forbruket i 2016 på de enkelte ordninger med gjeldende satser og regelverk. På bakgrunn av dette fremmes det nye bevilgningsforslag for Stortinget som innebærer endringer og omdisponeringer, innenfor gjeldende budsjett i 2016, som tilpasser bevilgningene til det faktiske behov. I den forbindelse legges det til grunn en omdisponering av tidligere bevilgede, men ikke disponerte beløp (overførte beløp), som engangsbevilgninger i inneværende budsjettår.

Summen av udisponerte, overførte midler fra 2015 og prognoserte behov i 2016, innebærer at 46,292 mill. kroner kan omprioriteres innenfor rammen av budsjettet for 2016.

I tilbudet foreslås det en økning i kornprisene fra 1. juli 2016 på i gjennomsnitt om lag 7 øre per kg.

Målprisen på mathvete økes med 9 øre/kg mens målprisen på matrug ikke endres. For å regulere prisøkningen på råvarer til kraftfôr og matmel, er det derfor lagt til grunn en økning i prisnedskrivningen til norsk korn på 2,5 øre per kg, og ytterligere 4 øre per kg til nedskrivning av norsk korn i matmel. For å unngå markedsforstyrrelser, og bidra til at forutsetningene om råvarekostnad i kraftfôrproduksjonen oppfylles, må den økte prisnedskrivningen av norsk korn gjennomføres fra 1. juli 2016. Dette innebærer at bevilgningen i 2016 på post 73.19 styrkes med 17,6 mill. kroner og post 73.20 styrkes med 3,75 mill. kroner. Dette finansieres gjennom omdisponering av ledige midler. De foreslåtte økninger i målprisene på melk og kjøtt innføres også fra 1. juli 2016, og forutsetter økt prisnedskrivning for å videreføre RÅK-prinsippene. Det er derfor satt av en økt bevilgning til RÅK på post 70.12 med 3,25 mill. kroner i 2016. Det resterende udisponerte beløp på 21,65 mill. kroner er partene enige om å benytte til å styrke egenkapitalen i LUF.

De endringer som følger av jordbruksavtalen, sammen med justeringer i budsjettet for å tilpasse bevilgningen til behovet i 2016, er vist i tabell 8.3 i proposisjonen.

1.7 Nærmere om prisutjevningsordningen på melk

Stortinget ba i mars 2015 regjeringen komme tilbake til Stortinget på egnet måte med en helhetlig gjennomgang og vurdering av markedsordningen for melk, herunder med en særskilt gjennomgang og vurdering av prisutjevningsordningen. Målet med gjennomgangen skal være å legge til rette for økt konkurranse innenfor den norske melke- og meieri-varesektoren. I denne gjennomgangen bør en også vurdere hvordan norske aktører kan møte den internasjonale konkurransen.

Landbruks- og matdepartementet (LMD) vil med vedlegg 5 i proposisjonen orientere Stortinget om endringene i prisutjevningsordningen for melk. Regjeringen vil komme tilbake til en helhetlig gjennomgang av markedsordningen for melk i den kommende meldingen til Stortinget om jordbruksnæringen.

I gjeldende ordning er det tolv prisgrupper og seks biproduktgrupper. Etter en vurdering av høringsinnspillene legger LMD opp til at prisutjevningsordningen fra 1. juli 2020 skal bestå av fire prisgrupper og fire biproduktgrupper. Gruppeinndelingen er endret slik at modnede oster og mysoster i industrimarkedet inngår i en stor industrigruppe. Biproduktavgiften for kjernemelk fjernes fra 1. juli 2016. En fjerning av avgiften vil først og fremst føre til at man kan få i gang en fornuftig og lønnsom bruk av et godt råstoff.

Etter en vurdering av høringsinnspillene, vil LMD avvikle avgiftene i prisgruppe 1 for yoghurt og prisgruppe 4 for ferske oster allerede fra 1. juli 2016 for raskest mulig å gjennomføre Stortingets ønske om å styrke konkurransekraften for norsk melk.

LMD vil videre kutte 25 pst. i eksportstøtten fra 1. juli 2016 og 25 pst. fra 1. juli 2017 for deretter å beholde resten av satsen fram til 1. juli 2020. Eksportstøtten for modnede oster utgjør differansen mellom tilskuddssatsen for ost i dagligvaremarkedet (prisgruppe 5) og tilskuddssatsen for ost til merkevareeksport (prisgruppe 12).

LMD foreslo i høringen å nedskalere innfraktordningen slik at den blir noe mer på linje med andre fraktutjevningsordninger i jordbruket og for å gi insentiv til mest mulig effektiv frakt. For å imøtekomme de noe ulike signalene i høringen finner LMD det riktigst å redusere kostnadene i innfraktordningen med om lag 5 øre per liter ved å ta halvparten av reduksjonen som et likt kutt i øre (2,5 øre) i alle innfraktsatser og den andre halvparten som en lik prosentvis reduksjon (7,5 pst.).

Samtidig ser departementet behov for at modellen for innfraktordningen utredes med sikte på å innføre en ny modell fra 1. juli 2017. En mulig endring vil enten kunne være å opprette en nullsone for tilskudd eller beholde dagens system med en minimumssats.

En reduksjon i kostnadsdekningen i innfraktordningen øker isolert sett kostnadene i Tine Råvare med om lag 5 øre per liter og hos Q-Meieriene med om lag 4 øre per liter. Dette vil isolert sett gi redusert melkepris til bonde. Målprisen for melk økes derfor med 5 øre, men uten at det regnes inntektseffekt av målprisøkningen. På denne måten vil melkeproducentene samlet komme uendret ut, og endringen vil ikke påvirke rammen for jordbruksoppgjøret.

LMD vil gjøre det særskilte distribusjonstilskuddet som Q-Meieriene i dag mottar, selskapsnøytralt fra 1. juli 2016. Det særskilte distribusjonstilskuddet skal kun gå til produkter i prisgruppen for ikke smakstilsatte flytende produkter og biproduktgruppen for kremfløteprodukter. Departementet viderefører taket på 100 millioner liter per aktør (jf. vedlagte brev av 31. mai 2016).

2. Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Else-May Botten, Ingrid Heggø, Odd Omland og Knut Storberget, fra Høyre, Frank Bakke-Jensen, Ingunn Foss, Gunnar Gundersen og Ove Trellevik, fra Fremskrittspartiet, Sivert Bjørnstad, Oskar J. Grimstad og Morten Ørsal Johansen, fra Kristelig

Folkeparti, Line Henriette Hjemdal, fra Senterpartiet, lederen Geir Pollestad, fra Venstre, Pål Farstad, og fra Sosialistisk Venstreparti, Torgeir Knag Fylkesnes, viser til sluttprotokollen fra forhandlingene mellom Staten og Norges Bondelag om jordbruksoppgjøret 2016–2017, som ble inngått 15. mai 2016, etter at Bonde- og Småbrukerlaget brøt forhandlingene, samt brev fra Landbruks- og matdepartementet datert 31. mai 2016 hvor det vises til en feil i proposisjonen på side 122. Det skal stå: «Departementet viderefører taket på 100 millioner liter pr. aktør.»

Jordbruksoppgjøret 2016 gjelder bevilgninger over kap. 1150 for kalenderåret 2017 og omdisponeringer innenfor vedtatt budsjett for 2016. Videre omfatter oppgjøret målpriser for perioden 1. juli 2016 til 30. juni 2017 og enkelte andre bestemmelser. Ramme for årets avtale er på 350 mill. kroner. Endring av målpriser, 190 mill. kroner, endret bevilgning i 2017 på 100 mill. kroner, overførte midler fra 2015 og endret verdi på jordbruksfradraget på 4 mill. kroner.

Det mest sentrale politiske grunnlaget for forhandlingene er regjeringens politiske plattform, Stortingets behandling av kap. 1150 og 4150 Til gjennomføring av jordbruksavtalen m.m. i Innst. 285 S (2013–2014), Innst. 385 S (2014–2015) og avtalen mellom regjeringspartiene og samarbeidspartiene av 28. mai 2014.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, er tilfreds med at Bondelaget og staten kom til enighet i årets jordbruksoppgjør.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, ser det som viktig at organisasjonene i landbruket hvert år kan forhandle med staten om viktige rammebetingelser for næringen, utenom den ordinære budsjettprosessen på høsten. Forhandlingsinstituttet tjener både landbruket og forbrukerne, og dette flertallet vil derfor hegne om dette.

Dette flertallet ønsker et sterkt norsk landbruk, og ser det som viktig å øke matproduksjonen basert på norske ressurser. For at landbrukspolitikken skal legge til rette for en god klimaprofil, er det viktig å øke matproduksjonen basert på norske ressurser.

Komiteen viser til Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret 2015 (Innst. 385 S (2015–2016)) og de føringer for jordbrukspolitikken som er lagt der.

Komiteen peker på at rammen for oppgjøret legger grunnlag for en inntektsøkning per årsverk på

3,1 pst. fra 2016 til 2017, tilsvarende 10 700 kroner per årsverk. Økningene i målpriser vil få inntektseffekt fra 1. juli 2016. Forutsatt at prisøkningen realiseres fullt ut, vil inntekten i 2016 øke med vel 1 pst. i 2016 og ytterligere knapt 2 pst. i 2017.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, viser til at avtalen legger til rette for en inntektsvekst per årsverk på 18 3/4 pst. fra 2014 til 2017, eller i underkant av 6 pst. per år.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at vridningene i tilskuddsordningene for å stimulere til økt matproduksjon og mer effektiv gårdsdrift fra 2014 og 2015 legges til grunn også for årets avtale. Dette gir forutsigbarhet for landbruket, og legger til rette for at bønder som vil satse og investere i norsk landbruk og norsk matproduksjon gjennom denne avtalen fortsatt får gode muligheter til det. Disse medlemmer peker på at vridningene i tilskuddene fra areal til produksjon så langt har vært vellykket. Der det tidligere var underskudd på lammekjøtt, er vi nå selvforsynte. Dette viser at bøndene responderer godt på justeringer i tilskudd, og disse medlemmer regner med at underdekningen av norsk storfekjøtt fremover vil bli mindre når kvalitetstilskuddet for storfekjøtt klasse O+ nå nær doubles.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, peker videre på at det er stor optimisme og investeringslyst i norsk jordbruk. Det er derfor viktig, ikke minst for rekrutteringen til næringen, at det er mulig for den enkelte bonde å modernisere og videreutvikle alle brukstyper.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at det derfor er satt av 575 mill. kroner til investeringsstøtte i jordbruket. Samtidig peker disse medlemmer på at regjeringens vridning i tilskuddene og endringer i enkelte øvre kvotegrenser legger til rette for større grad av utnyttelse av stordriftsfordeler i produksjonen. Samtidig er strukturdifferensieringen i tilskuddene opprettholdt, noe som innebærer at støttenivået er relativt sett høyere for mindre produsenter. Distriktsdifferensieringen i tilskuddene er også opprettholdt.

Disse medlemmer er av den oppfatning at innretningen på regjeringens landbrukspolitikk som en følge av dette stimulerer til nødvendig teknologisk utvikling og investeringer i gårdsdriften, og gjennom

det legger til rette for økt matproduksjon for både små og store bruk over hele landet.

Disse medlemmer peker i denne sammenheng også på at regjeringen i Meld. St. 31 (2014–2015) Garden som ressurs – marknaden som mål – Vekst og gründerskap innan landbruksbaserte næringer, fremmer en rekke tiltak som legger til rette for at den enkelte bonde bedre kan utnytte gårdens samlede ressurser i sin virksomhet. Disse medlemmer understreker at regjeringens samlede landbrukspolitikk gir både store og små bruk over hele landet gode muligheter for fremtiden.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, peker på at Norge er et gressland med gode forhold for å ha sau og storfe som kan hente mye av føret selv på beite. Årets jordbruksavtale styrker tilskuddet til beiting i utmark både for sau og storfe for å utnytte norske gressressurser bedre, og flertallet peker på at regjeringen i sitt tilbud økte dette tilskuddet til dels betydelig mer enn det bondeorganisasjonene selv krevde i forbindelse med jordbruksavtalen. Det betyr en styrking av distriktslandbruket, bedre dyrevelferd og at kulturlandskapet blir holdt i hevd.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener regjeringen i for liten grad har vektlagt Stortingets forventning om økt norsk matproduksjon med grunnlag i norske ressurser. Disse medlemmer ønsker en tydeligere prioritering av bruk av gress- og beiteressursen.

Komiteen merker seg at partene er enige om enkelte omdisponeringer innenfor budsjett for 2016. 17,6 mill. kroner disponeres til økt prisnedskrivning til norsk korn og 3,8 mill. kroner disponeres til tilskudd til matkorn fra 1 juli 2016. 3,3 mill. kroner til økt prisnedskrivning til RÅK-industrien og 21,7 mill. kroner tilføres Landbrukets utviklingsfond. Som følge av redusert utbetalingsprognose for rentestøtteordningen med 30 mill. kroner og redusert tilskuddsramme fra LUF med 25 mill. kroner er partene enige om å redusere bevilgningene til Landbrukets utviklingsfond for 2017 med 55 mill. kroner. Som et investerings- og rekrutteringstiltak økes bevilgningen til investering og bedriftsutvikling i landbruket (IBU-midler) med 26,5 mill. kroner.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at de strukturgrep som ble foretatt i 2014 fortsatt er gjeldende. Disse medlemmer viser til at det er behov for å bedre

økonomien særlig på små og mellomstore bruk. Der- som inntektsveksten per årsverk år for år vokser mest på de store brukene så vil det føre til at for mange små og mellomstore bruk forsvinner. Dette er uforenelig med de mål som Stortinget har satt for landbrukspolitikken.

Disse medlemmer registrerer at, til tross for at regjeringen har vært opptatt av antall forenklingstiltak, kan regjeringen ikke dokumentere at den enkelte bonde har spart tid på disse tiltakene.

Disse medlemmer viser til at regjeringen har varslet at den vil legge frem en stortingsmelding om landbruket. Disse medlemmer vil understreke at det overordnede målet for en slik melding må være å øke norsk matproduksjon med grunnlag i norske ressurser. Disse medlemmer mener at meldingen må ta utgangspunkt i at vi skal ha et landbruk i hele landet der det er rom for både små, mellomstore og store bruk. Disse medlemmer mener at videre strukturrasjonalisering i matproduksjonen ikke vil være forenelig med de målene som Stortinget har satt for norsk landbruk, og mener det må være et mål i meldingen å holde antallet bønder i Norge på om lag dagens nivå.

Produksjonsmål

Komiteen understreker at jordbrukets viktigste oppgave er å produsere mat. Av hensyn til beredskap, ressursutnytting, verdiskaping, sysselsetting og klimahensyn er det viktig at norsk jordbruk produserer de matvarene som det er naturlig å produsere i Norge, og i et omfang som kan dekke innenlands etterspørsel og lønnsom eksport.

Komiteen har merket seg at avtalepartene, for å stimulere til økt økologisk produksjon, øker satsene for økologisk husdyrproduksjon og for arealer som brukes til å dyrke økologiske grønnsaker, frukt, bær og poteter. Det skal gjennomføres en evaluering av midlene til generisk markedsføring av økologisk mat.

Komiteen merker seg at Landbruksdirektoratet frem mot jordbruksoppgjøret i 2017 skal gjøre en vurdering av virkning, mulig innretning og forvaltningskostnader knyttet til å innføre pristilskudd til økologisk frukt, bær og grønnsaker, med intensjon om å innføre en slik ordning for 2018.

Komiteen viser til at det stimuleres til økt kornproduksjon, særlig i de områder av landet som har gode naturgitte forhold for produksjon av matkorn. Målprisene på korn økes tilsvarende en økt bruttoinntekt på 75 mill. kroner. Målprisen for mat-hvete økes med 9 øre per kg. Rug holdes uendret. Sammen med prisnedskrivning på 2,5 øre for norsk korn og en økning i tilskudd til matkorn på 4 øre per kg økes prisen på råvarer til matmel med 2 øre per kg. Målprisen på bygg og havre økes med hhv. 7 og 6 øre

per kg. Det anslås at råvarer til kraftfôr vil øke med 3 øre per kg. Satsene i arealtilskuddet for korn i sone 1–4 økes med 13 kroner per dekar. Arealtilskuddet til grovfôr reduseres med 35 kroner per dekar i sone 1 og 5 kroner per dekar i sone 3 og 4. Kulturlandskapstilskuddet til alt areal reduseres med 13 kroner per dekar.

Komiteen viser til at for å styrke økonomien på små og store bruk med sau, økes tilskuddet til sau over ett år med 27,6 mill. kroner. Satsen økes med 40 kroner for de første 100 sauene.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, merker seg at målprisen for svinekjøtt økes med 9 øre per kg. For bedre å balansere markedet reduseres satsene for tilskudd for avls- og slaktegris, tilsvarende 10 mill. kroner og distriktstilskudd for egg reduseres med 20 øre per kg for Vestlandet og 45 øre per kg for Nord Norge.

Komiteen merker seg at avtalepartene har prioritert produksjoner med markedspotensiell, og støtter at det satses på å øke norsk storfekjøttproduksjon.

Komiteen merker seg økningen i kvalitetstilskuddet og utformingen av dette, og at tilskudd til beiting i utmark økes.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, viser til at storfekjøttproduksjon er en langsiktig produksjon. Flertallet understreker at behovet for økt bygningskapasitet i næringen må følges opp med tilstrekkelig tilgang på investeringsvirkemidler i årene framover.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, merker seg at maksimal dagsats for tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv. økes med 30 kroner, som krever en økt bevilgning på 3,4 mill. kroner.

Dette flertallet merker seg at distriktstilskuddene for frukt, bær og veksthusgrønnsaker økes innenfor en ramme på 3,3 mill. kroner og at Landbruksdirektoratet får i oppdrag å vurdere dagens bestemmelser om tilskuddsgrunnlag fram mot jordbruksoppgjøret i 2017. Avrenspris for poteter settes til 40 øre per kg. Partene foretar en gjennomgang av priskurven for potet, med sikte på å legge til rette for lenger sesong for norsk vare.

Dette flertallet merker seg at partene er enige om at søknadsfristene for produksjonstilskudd er 15. mars og 15. oktober og er absolutte, men at det skal være mulig å endre innsendt søknad i 14 dager

etter søknadsfristen uten at det får økonomiske konsekvenser for søker. Informasjon til næringen, kommuner og fylkesmenn om det nye forvaltnings-systemet er særdeles viktig.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti viser til at hele landet må tas i bruk for å nå målet om å øke matproduksjonen basert på norske ressurser. Det at importerte kraftfôrråvarer øker er bekymringsfullt, og disse medlemmer har også merket seg at kornproduksjonen er redusert med over 20 pst. de siste ti årene, fram til 2014. Denne utviklingen må snus. Disse medlemmer mener derfor at kornøkonomien bør prioriteres i fremtidige jordbruksoppgjør.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, viser til at andelen norske råvarer i kraftfôret økte med 9 prosentpoeng fra 2014 til 2015, fra 46 pst. til 55 pst. Norskprodusert andel av karbohydratene i kraftfôret økte fra 61 pst. til 73 pst.

Flertallet har merket seg at tilgangen av norsk korn i sesongen 2015–2016 er den høyeste produksjonen siden 2004, og 26 pst. høyere enn gjennomsnittet for perioden 2010–2014. Gunstige værforhold i 2015 bidro til at kornavlingene per dekar i 2015 var de høyeste noen gang, og den 6. største totale kornavlingen noen gang.

Flertallet viser til at partene i jordbruksavtalen er enige om å stimulere til økt kornproduksjon, særlig i de områder av landet som har gode naturgitte forhold for produksjon av matkorn.

Komiteen mener at for at vi i fremtiden skal kunne produsere norsk mat som forbrukerne etter-spør, må vi sikre et sterkt jordvern. Matjorda er en viktig nasjonal ressurs, som er begrenset. Under 3 pst. av Norges totale areal er dyrket jord, og kun 1,3 pst. egner seg til dyrking av korn. Derfor er det viktig å ta vare på mest mulig matjord dersom vi skal nå målene om økt norsk matproduksjon. Komiteen ser det derfor som viktig at Stortinget høsten 2015 samlet seg om ambisiøse mål for jordvernet, i forbindelse med behandlingen av jordvernstrategien (jf. Innst. 565 (2015–2016)).

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, viser til at næringskomiteen da samlet seg om at det årlige målet for omdisponering av dyrket mark skulle settes til maks 4 000 dekar innen 2020. Stortinget ba om at regjeringen i revidert

nasjonalbudsjett for 2016 skulle komme med positive virkemidler for kommunene som vil gjøre det enklere å unngå utbygging av dyrket mark. Flertallet merker seg at dette ikke er fulgt opp i tilstrekkelig grad fra regjeringens side.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser at regjeringen i revidert nasjonalbudsjett for 2016 varslet flere virkemidler tilknyttet jordvern. Blant annet viste regjeringen til at jordvern vil bli omtalt i forbindelse med Nasjonal transportplan, og det er startet et arbeid med sikte på å forbedre kartleggingen av jordbruksarealene. Disse medlemmer viser til at omdisponeringen av dyrka jord har hatt en fallende tendens. I 2014 ble 5 710 dekar omdisponert. Til sammenligning ble det i årene 2004–2013 i gjennomsnitt omdisponert 7 600 dekar årlig. I åtte av disse årene med rød-grønn regjering. Disse medlemmer er glade for at godkjent nydyrket areal fortsatt ligger på et høyt nivå, og mer enn dobbelt så mye som det som er omdisponert, med 16 846 dekar i 2015 og 18 572 dekar i 2014.

For å nå målet om økt matproduksjon må hele landet tas i bruk. Komiteen understreker betydningen av at vi gjennom differensierte virkemidler bidrar til lønnsom matproduksjon i marginale områder, samtidig som det legges til rette for volumproduksjon som sikrer næringsmiddelindustrien tilgang på råvarer av høy kvalitet.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til de særskilte markedsmulighetene innenfor produksjonene korn, storfekjøtt og grønt. Disse medlemmer understreker at tilskuddssystemet for storfekjøttproduksjon utformes slik at det stimuleres til produksjon både i ammekubesetninger og i kombinasjonen kjøtt- og melkeproduksjon. Økonomien i korn- og grøntproduksjon må bedres for å stimulere til økt produksjon.

Komiteen viser til innstillingen om fjorårets jordbruksoppgjør, jf. Innst. 385 S (2014–2015), der en samlet næringskomité slo fast at det må opprettholdes en differensiering i virkemidlene, for å legge til rette for en variert bruksstruktur og sikre bærekraftig produksjon på jordbruksarealene i hele landet.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti har merket seg at det i jordbruksoppgjøret for 2014 kom en dreining i tilskuddene til fordel for større bruk, noe som har ført til at

inntektsavstanden mellom små og mellomstore bruk har økt.

Disse medlemmer har vært bekymret for denne utviklingen, men har merket seg at flertallet i Stortinget – Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre – har støttet opp om denne kursendringen.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre ser det som positivt at det i årets avtale er bevegelse i retning av å styrke de små og mellomstore brukene, og at den økte budsjettstøtten i stor grad innrettes mot å bedre lønnsomheten og driftsgrunnlaget for de små og mellomstore brukene.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, ser det som viktig å styrke differensieringen av virkemidlene, slik at en opprettholder en variert bruksstruktur og sikrer bærekraftig produksjon på jordbruksarealer over hele landet, i tråd med Stortingets uttrykte målsettinger. Flertallet ser det som viktig at den strukturelle innretningen i virkemidlene må utformes for å legge til rette for lønnsom drift ved ulike bruksstørrelser.

Inntektsmål

Komiteen legger til grunn at utøverne i jordbruket skal ha reelle muligheter til samme inntektsutvikling som andre i samfunnet. For å sikre rekruttering og inntektsmulighetene for dem som bruker hele eller mesteparten av arbeidskraften sin i næringen, er det viktig å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre i samfunnet.

Komiteen mener det er avgjørende at utøverne i landbruket skal kunne ha en inntektsutvikling og sosiale vilkår på linje med andre grupper, slik Stortinget har forutsatt.

Komiteen peker også på at bøndene som selvstendige næringsdrivende selv kan påvirke sin inntektsutvikling, blant annet gjennom investeringer de foretar i egen gård og hvordan de legger opp til å utnytte gårdens ressurser.

Komiteen ber regjeringen om å drøfte inntektsmålet i jordbruket i den varslede jordbruksmeldingen til Stortinget.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, legger vekt på at avtalen har en innretning som vil bidra til en balansert inntektsutvikling i næringen ved at budsjettmidlene

fordelles med en strukturprofil som jevner ut inntektsmulighetene for små og mellomstore bruk.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti ser det som viktig å bedre lønnsomheten i landbruket, og redusere inntektsgapet mellom landbruket og sammenlignbare grupper. Det vises til innstillingen fra jordbruksoppgjøret for 2015, jf. Innst 385 S (2014–2015), der en samlet komité slo fast følgende:

«Komiteen er enige om å sikre en hensiktsmessig bruk av statlige overføringer, redusere kostnadsnivået og gi bonden nye og bedre inntektsmuligheter.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet viser til at staten i sitt tilbud la opp til å kutte i budsjettstøtten til landbruket med 70 mill. kroner. Disse medlemmer ser det som et steg i riktig retning at den fremforhandlede avtalen gir en økning på 100 mill. kroner i budsjettmidler, og at budsjettmidlene i stor grad målrettes for å bedre inntektsmuligheter for små og mellomstore bruk.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti ønsker økt rekruttering til landbruket, og da er det viktig med konkurransedyktige inntektsmuligheter. Aktørene i landbruket ligger etter andre grupper inntektsmessig, og jordbruksoppgjør endrer ikke på dette. For at de landbrukspolitiske målene skal nås, mener disse medlemmer at inntektsgapet mellom jordbruket og andre yrkesgrupper i samfunnet må reduseres.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at årets jordbruksoppgjør vil gjøre at inntektsforskjellene mellom landbruket og andre grupper vil øke. Disse medlemmer vil vise til at økningene i budsjettmidler til jordbruket de tre siste årene er økt med 145 mill. kroner. Til sammenligning var økningen i budsjettmidler over jordbruksavtalen de tre siste årene under regjeringen Stoltenberg II på over 1 mrd. kroner. Disse medlemmer viser til at bondens mulighet for økt inntekt er det viktigste tiltaket for å nå de landbrukspolitiske målene. Stortingsflertallet bestående av Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre har definert prosentvis lik inntektsvekst som andre grupper som gjeldende inntektsmål. Dette vil år for år øke inntektsforskjellene.

Disse medlemmer mener derfor at det er nødvendig å definere et nytt inntektsmål for jordbruket, som vil bidra til å redusere inntektsforskjellene

og å nå målene som Stortinget har satt for norsk matproduksjon. Disse medlemmer vil derfor foreslå følgende inntektsmål for jordbruket og fremmer følgende forslag:

«Inntektsmålet for jordbruket er å redusere, og over tid fjerne, inntektsforskjellene mellom jordbruket og andre yrkesgrupper i samfunnet målt i kroner per årsverk.»

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet har merket seg at den rød-grønne regjeringen hadde som inntektsmål å «sikre utøverne i landbruket en inntektsutvikling og sosiale vilkår på linje med andre grupper», jf. Meld. St. 9 (2011–2012).

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at det er et stort investeringsbehov i landbruket. Det er derfor nødvendig å etablere en investeringspakke for landbruket utenfor rammen av jordbruksoppgjøret. Det er særlig behov for å stimulere til investeringer som bygger opp under familiejordbruket.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sørge for at det i statsbudsjettet for 2017 etableres en investeringspakke for landbruket særlig rettet mot investeringer på små og mellomstore bruk.»

Komiteen viser til at jordbruket er primærledet i en komplett norsk verdikjede fram til forbruker. I mange lokalsamfunn er den totale sysselsettingseffekten og verdiskapingen den står for, viktig. Matindustrien må sikres konkurransedyktige og forutsigbare rammebetingelser, og det må legges til rette for økt foredling av råvarer fra norsk landbruk.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, mener at det i forbindelse med utfasing av eksportstøtte innen 2020 må iverksettes kompenserende tiltak, i tråd med Stortingets signaler.

Klima og miljø

Komiteen er enig i at jordbrukets viktigste oppgave i klimasammenheng er å redusere utslippene per produserte enhet, øke opptaket og tilpasse produksjonen til et klima i endring.

Komiteen merker seg at det nedsettes et utvalg som skal se nærmere på hvordan jordbrukets samlede utslippsregnskap kan videreutvikles og syn-

liggjøres bedre, og som grunnlag for kunnskapsbaserte tiltak. I klimaarbeidet prioriteres videre innsats inn mot forskning, utredning og rådgivning. Komiteen registrerer at ordningen med tilskudd til drenering videreføres med uendrede satser, og at midler til handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler prioriteres til jordbruksformål.

Komiteen merker seg at norsk jordbruk har et klimagassavtrykk, men likevel at det er blant verdens reneste.

Komiteen ser det som viktig at landbruket bidrar til å nå de ambisiøse klimamålene vi har satt oss, og er kjent med at jordbrukets viktigste oppgave i klimasammenheng er å redusere utslippene pr. produsert enhet, øke CO₂-opptaket og tilpasse produksjonen til et klima i endring. Komiteen ser det som positivt at næringen aktivt arbeider med dette, og er kjent med at næringen har satt seg som mål at landbruket skal være fossilfritt innen 2030, og arbeider med tiltak for klimasmart matproduksjon. Komiteen viser til klimarapporten fra det partssammensatte utvalget bestående av Klima- og miljødepartementet, Landbruks- og matdepartementet, Skogeierforbundet, Bondelaget, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Miljøstiftelsen Zero la fram tidligere i år, som viser til at norsk landbruk har potensial for å kutte 20 pst. av utslippene, samtidig som produksjonen opprettholdes. Komiteen mener arbeidet med å redusere klimautslipp fra norsk matproduksjon må prioriteres samtidig som målet om økt matproduksjon med intensjon om økt selvforsyning ivaretas. Det må også lønne seg å investere i klimasmarte driftsmetoder, og virkemidlene må innrettes for å stimulere til dette.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, mener at dagens kanaliseringsspolitikk er klimasmart, og ser det som viktig at den geografiske produksjonsfordeling videreføres. Det må sikres at melkeproduksjonen ikke flyttes til arealer der man tradisjonelt har dyrka korn. Bare slik utnytter vi det norske arealet til matproduksjon, og sikrer mest mulig bærekraftig og miljøvennlig produksjon. Flertallet har også merket seg at effektiv melkeproduksjon, med produksjon av kjøtt og melk i kombinasjon, gir redusert klimamessig fotavtrykk.

Flertallet mener arbeidet med å redusere klimautslipp fra norsk matproduksjon må prioriteres, samtidig som målet om økt matproduksjon med intensjon om økt selvforsyning ivaretas. Virkemidlene må utformes slik at næringsutøverne gis tilstrekkelig ansporing til å investere i klimaeffektiv og klimatilpasset drift. Et mangfold av bruk er viktig for å møte klimaendringene. Økt drenering er sentralt for

å øke matproduksjonen og redusere klimautslippene, og virkemidlene må innrettes slik at dreneringsaktiviteten forsterkes. For å lette finansieringen av investeringer i klimatiltak bør det vurderes en fondsordning med skattefordel etter modell av skogfondsordningen.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti har merket seg at regjeringen verken i tilbud eller i Prop. 133 S (2015–2016) har tatt hensyn til at et flertall på Stortinget har uttalt seg kritisk til en ordning med utsiktsrydding på Vestlandet. Disse medlemmer vil igjen understreke at selv om en slik ordning isolert sett er positiv, så må den finansieres på andre måter enn over jordbruksavtalen.

Disse medlemmer mener det viktigste klimatiltaket norsk landbruk kan bidra med, er å øke matproduksjonen med grunnlag i norske ressurser.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til at jordbruksoppgjøret er regjeringens viktigste mulighet til positiv styring og påvirkning av en sektor som er avgjørende for landets beredskap og sikkerhet. Norge er et karrig land, vi har et tøft klima. Det krever av oss som er valgt til å styre landet at vi tar i bruk de virkemidlene som er nødvendige for å sikre matproduksjon der det er mulig, over hele landet. Oppdraget handler ikke om morgendagen, neste uke, eller den stortingsperioden vi er i, vårt oppdrag har et perspektiv utover generasjonene.

Dette medlem mener at Norge skal selge til og kjøpe mat fra andre land, men økende kraftfôrimport er ikke sjølberging, det er bruk av jord i andre land. Det øker avhengigheten av forhold i andre land og verdensdeler, forhold som raskt kan endres. Stortinget har et sterkt ansvar for å sikre matberedskapen for våre innbyggere.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti viser til at fullgod utnyttelse av det norske jordbrukspotensialet gjør at man ikke kan drive god jordbrukspolitikk uten å styrke de mellomstore og mindre brukene. Vi må satse på disse brukene, fordi det er der vi samlet sett har de store jordarealene. Driftsforholdene er slik i Norge at hvis vi skal lykkes, må vi satse på kvalitet, ren mat, økologi og en bærekraftig og ikke minst dyrevennlig produksjon.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener jordbruksoppgjøret ikke bidrar til å oppfylle disse grunnleggende forhold, og

foreslår derfor å sende oppgjøret som helhet tilbake til regjeringen. Det kan ikke være sånn at når regjeringens jordbrukspolitikk drar Norge i feil retning, så sitter Stortinget stille, under dekke av at forhandlingsinstituttet må bevares. Dette medlem mener en slik handlemåte er en blankofullmakt for en politikk som skader nasjonens interesser. Når regjeringen er uvillig til å drive god politikk, må Stortinget ta styringen.

På denne bakgrunn fremmes følgende forslag:

«Prop. 133 S (2015–2016) Jordbruksoppgjøret 2016 m.m. sendes tilbake til regjeringen.»

Dette medlem viser til den negative utviklingen i aktivt jordbruksareal. Det er dette medlems mål å utnytte de ressursene naturen har gitt oss. For å gjennomføre en rettferdig, miljøvennlig og fremtidsrettet politikk må regjeringen levere noe vesentlig bedre enn det forslaget Stortinget behandler nå.

På denne bakgrunn fremmer dette medlem følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen innlede nye forhandlinger med jordbrukets organisasjoner og legge fram et nytt tilbud i samsvar med følgende prinsipper:

- Matproduksjon er en samfunnsoppgave.
- Økt kunnskap om klimaendringene og konsekvenser for framtidig matvaresituasjon globalt og nasjonalt krever utforming av ny landbrukspolitikk basert på prinsippet om matsuverenitet, bevaring og bruk av tilgjengelig matjord og matproduksjon basert på egne ressurser.
- Norsk jordbruk er bruk av jord i Norge. Dette betyr at jorda må dyrkes der den ligger, gjennom drift av små og store bruk, og at det jobbes målrettet for å bruke mer areal.
- Jordbrukspolitikken må i sum legge til rette for at det blir lønnsomt for bonden å øke produksjon på norske ressurser.
- Kraftfôrprisen må økes, dette må inkludere en mer rettferdig tilskuddsordning, ikke lav kraftfôrpris og økt tilskudd til volum.
- Inntektsgapet på første årsverk skal tettes for alle produksjoner.
- Omlegging mot mer økologisk produksjon, slik at målet om 15 pst. økologisk forbruk og jordbruksareal kan nås innen 2020.»

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at det i perioden 1999 til 2015 er registrert en reduksjon i det totale jordbruksareal på 537 000 dekar (5,2 pst.). Reduksjonen i fulldyrka jordbruksareal er særlig sterk i Telemark, Agder, vestlands-

fylkene (over 20 pst. i Hordaland) og Troms. Det er en målsetting å øke norsk matproduksjon, i hovedsak på norske ressurser.

Disse medlemmer understreker at det er en svært viktig målsetting å snu den negative arealutviklingen. Dersom en skal lykkes med det, må det utvikles nye målrettede virkemidler.

Disse medlemmer mener at innføring av et driftsvansketilskudd ved jordbruksforhandlingene 2018 er en treffsikker ordning for å motvirke arealavgang, gjengroing og redusert biologisk mangfold på bruk med vanskelige driftsforhold. Driftsvansketilskuddet skal kompensere for bratthet, skiftestørrelse og u hensiktsmessig utforming. På denne bakgrunn fremmes følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen innføre et driftsvansketilskudd i jordbruksoppgjøret 2018.»

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til at hovedavtalen for jordbruket regulerer, blant annet, hvordan forhandlingene skal gjennomføres. § 1-4 regulerer uenighet mellom organisasjonene, og hvor staten da «skal ta underhåndskontakt med hver av organisasjonene for å finne grunnlag for en felles opptreden fra deres side. Kontakten skal bygge på prinsippet om at staten skal være nøytral i forhold til de to organisasjonene». Dette medlem vil understreke at «disiplinering» av én eller begge organisasjoner ikke er statens oppgave, og forutsetter at slikt ikke vil finne sted i fremtiden.

Ny målstruktur

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener at dagens målstruktur for norsk jordbrukspolitikk ikke i tilstrekkelig grad er konkretisert gjennom målbare delmål. Målstrukturen inneholder heller ikke en klar prioritering av delmålene. Dette medlem mener det er nødvendig å operasjonalisere de overordnede jordbrukspolitiske målene nærmere, inkludert delmål, gjennom mer konkrete, avgrensede og etterprøvbare mål som skal gi grunnlag for styring og resultatmåling. Dette medlem ber regjeringen om å klargjøre hovedmål og delmål for jordbrukspolitikken samt å foreta en prioritering mellom målene og komme tilbake til Stortinget med slike mål høsten 2016, og fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen legge frem for Stortinget en sterkere operasjonalisering av veien mot de langsiktige målene for landbrukspolitikken, gjennom en ny struktur for mer konkrete, avgrensede og etterprøvbare delmål.»

Sikre mangfold, bruksstruktur

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener at differensieringen i virkemidlene må styrkes, slik at en variert bruksstruktur opprettholdes og at bærekraftig produksjon sikres på jordbruksarealene i hele landet. Den strukturelle innretningen i virkemidlene må utformes slik at lønnsomheten ivaretas for alle bruksstørrelser.

Investeringsbehov i næringen

Komiteen ser det som viktig å legge til rette for økte investeringer i landbruket og vil styrke kapitaltilgangen og investeringsvirkemidlene for norsk landbruk.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, mener det er store investeringsbehov i jordbruket knyttet til å kunne øke matproduksjonen, videreutvikle velferden for folk og dyr, samt tilrettelegge for nødvendige klimatiltak. Næringa må sikres gode investeringsordninger gjennom investeringsvirkemidler og målrettede skatteendringer. Investeringsstilskuddene må utformes slik at mangfoldet av bruk opprettholdes, og slik at produksjonen tilpasses brukenes arealgrunnlag. Investeringer i landbruket gir store ringvirkningseffekter og vil skape vekst og sysselsetting i hele landet.

Løsdriftskravet

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti, er enig i at kravet om løsdrift først trer i kraft fra 1. januar 2034.

Komiteens medlemmer fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti støtter ikke kravet om at løsdrift utsettes til 2034. Løsdriftskravet har vært kjent siden St.meld. nr. 12 (2002–2003) om dyrehold og dyrevelferd. Samtlige norske melkebønder har fått minst 20 år på å legge om driften, og mange aktører har allerede bygget nye løsdriftsfjøs. Disse medlemmer mener at en utsettelse av løsdriftskravet vil være urimelig overfor de bøndene som har innrettet seg etter gjeldende regelverk og påtatt seg store lån for å bygge om eller bygge nytt.

Disse medlemmer viser til at Landbruksdepartementets arbeidsgruppe om storfehold i 2008 konkluderte med at løsdrift gir bedre dyrevelferd:

«Arbeidsgruppa er enig om at løsdrift totalt sett gir bedre grunnlag for dyrevelferd enn båsfjøs. Løsdrift gir, i motsetning til båsfjøs, dyra adgang til mo-

sjon og fri bevegelse, utøvelse av naturlig adferd og sosial samhandling med andre dyr.»

Disse medlemmer er av den oppfatning at god dyrevelferdspolitikken bør prioriteres, ikke trenes.

Disse medlemmer viser til at det følger med særskilte investeringsbehov for å imøtekomme kravet om løsdrift i storfehold, særlig for små og mellomstore bruk. Disse medlemmer mener derfor at investeringsvirkemidlene må økes og innrettes slik at investeringene skjer i samsvar med ressursgrunnlaget.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti merker seg at regjeringen går inn for at løsdriftskravet skal gjelde fra 2034, og at det skal utformes kompenserende tiltak for å ivareta hensynet til dyrevelferd i overgangsperioden. Dette medlem mener denne utsettelsen burde vært unngått. Dette medlem forutsetter at tiltakene utformes i nært samarbeid mellom faglagene og relevante fagmiljø.

Prisutjevningsordningen

Komiteen viser til Stortingets tidligere vedtak, og støtter at en begynner utfasingen av eksportsubsidier for ost, og at de frigjorte midlene benyttes til å styrke konkurransekraften for andre produkter.

Komiteen ønsker at dagens sats på 50 øre per liter i distribusjonstilskudd videreføres til 2018, da ordningen skal evalueres. Det settes ikke noe maksimal grense for det totale volumet som kan gå inn under ordningen, men hvis dette overstiger 115 millioner liter totalt, begrenses tilskuddssatsen innenfor en samlet økonomisk ramme på 57,5 mill. kroner.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, merker seg videre reduksjonen i innfraktordningen for melk, og understreker betydningen av denne ordningen for å sikre melkeproduksjon over hele landet.

Flertallet understreker at avvikling av eksportstøtte vil øke behovet for avsetningen av melkeprodukter i det norske markedet. Arbeidet med å sikre gode rammevilkår for avsetning av norsk melk må forsterkes.

Et annet flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, viser til at en velfungerende varekjede forutsetter at det er en viss styrke-

balanse mellom leddene i varekjeden. Dette flertallet er opptatte av at det er effektiv konkurranse i alle ledd i varekjeden, både i matindustrien og i handelen. I Norge har produsentene hele ansvaret for markedsbalansen og finansierer selv alle balanseringstiltak. Produsentsamvirkene står derfor for markedsbalanseringen. Samvirkets tildelte markedsregulatorrolle må ikke være konkurransevidende for noen.

Handelsavtaler

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at et sterkt importvern for landbruksprodukter er en forutsetning for å kunne opprettholde landbruk over hele landet og øke matproduksjon på norske ressurser. Et fortsatt velfungerende og forutsigbart importvern er avgjørende for hele verdikjeden.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener et sterkt importvern for landbruksprodukter er en forutsetning for å kunne ha et landbruk over hele landet og for å øke matproduksjonen med grunnlag i norske ressurser. De foreslåtte målprisøkningene i jordbruksavtalen er avhengig av at tollvernet ikke svekkes.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, mener at forhandlingene med EU, de såkalte artikkel 19-forhandlingene, i størst mulig grad må skjerme norsk landbruk.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti understreker at tollvernet er særlig viktig for de større bøndene som henter en stor del av inntektene fra markedet.

Bevaringsverdige husdyrraser

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, mener Norge har et stort ansvar for å ta vare på de bevaringsverdige husdyrrasene. Flertallet mener den beste måten å sikre disse på er å sørge for at det er god økonomi for bonden å drive med denne type produksjon.

3. Forslag fra mindretall

Forslag fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen innføre et driftsvansketilskudd i jordbruksoppgjøret 2018.

Forslag 2

Inntektsmålet for jordbruket er å redusere, og over tid fjerne, inntektsforskjellene mellom jordbruket og andre yrkesgrupper i samfunnet målt i kroner per årsverk.

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen sørge for at det i statsbudsjettet for 2017 etableres en investeringspakke for landbruket særlig rettet mot investeringer på små og mellomstore bruk.

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 4

Prop. 133 S (2015–2016) Jordbruksoppgjøret 2016 m.m. sendes tilbake til regjeringen.

Forslag 5

Stortinget ber regjeringen innlede nye forhandlinger med jordbrukets organisasjoner og legge fram et nytt tilbud i samsvar med følgende prinsipper:

- Matproduksjon er en samfunnsoppgave.
- Økt kunnskap om klimaendringene og konsekvenser for framtidig matvaresituasjon globalt og nasjonalt krever utforming av ny landbrukspolitikk basert på prinsippet om matsuverenitet,

bevaring og bruk av tilgjengelig matjord og matproduksjon basert på egne ressurser.

- Norsk jordbruk er bruk av jord i Norge. Dette betyr at jorda må dyrkes der den ligger, gjennom drift av små og store bruk, og at det jobbes målrettet for å bruke mer areal.
- Jordbrukspolitikken må i sum legge til rette for at det blir lønnsomt for bonden å øke produksjon på norske ressurser.
- Kraftfôrprisen må økes, dette må inkludere en mer rettferdig tilskuddsordning, ikke lav kraftfôrpris og økt tilskudd til volum.
- Inntektsgapet på første årsverk skal tettes for alle produksjoner.
- Omlegging mot mer økologisk produksjon, slik at målet om 15 pst. økologisk forbruk og jordbruksareal kan nås innen 2020.

Forslag 6

Stortinget ber regjeringen legge frem for Stortinget en sterkere operasjonalisering av veien mot de langsiktige målene for landbrukspolitikken, gjennom en ny struktur for mer konkrete, avgrensede og etterprøvbare delmål.

4. Komiteens tilråding

Komiteens tilråding fremmes av samtlige av komiteens medlemmer, unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til proposisjonen og rår Stortinget til å gjøre slikt

vedtak:

I

I statsbudsjettet for 2016 gjøres følgende endringer:

Kap.	Post	Formål	Kroner
Utgifter			
1150		Til gjennomføring av jordbruksavtalen m.m.	
	50	Fondsavsetninger, økes med ..... fra kr 1 203 053 000 til kr 1 224 703 000	21 650 000
	70	Markedsregulering, <i>kan overføres</i> , økes med ..... fra kr 291 600 000 til kr 297 564 000	5 964 000
	73	Pristilskudd, overslagsbevilgning, økes med ..... Fra kr 2 870 180 000 til kr 2 891 530 000	21 350 000
	74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i> , reduseres med ..... fra kr 8 139 710 000 til kr 8 139 057 000	653 000
	77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i> , reduseres med ..... fra kr 246 880 000 til kr 239 421 000	7 459 000
	78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i> , reduseres med ..... fra kr 1 582 454 000 til kr 1 541 602 000	40 852 000

II

Stortinget gir Landbruks- og matdepartementet fullmakt til å iverksette tiltak i henhold til det framlagte forslag til jordbruksoppgjør m.m., herunder tiltak som er knyttet til bevilgninger i 2017.

Oslo, i næringskomiteen, den 9. juni 2016

Geir Pollestad
leder

Ingunn Foss
ordfører

Vedlegg

**Brev fra Landbruks- og matdepartementet v/statsråden til Stortinget,
datert 31. mai 2016**

Feil i Prop. 133 S (2015-2016)

Det er ein feil i Prop. 133 S (2015-2016). Siste setning på side 122 i proposisjonen skal lyde:

«Departementet viderefører taket på 100 mill. liter per aktør.»

